EX LIBRIS LIMUWIAE·
AMORE·MORE·ORE·RE·FIRMANTUR·AMICITIAE·
No
LIT.
A-117
2361

אלע ווערק פון שלום עליכם

זעקסטער באַנד

קליינע מענשעלעך
מיט קליינע השגות

Korp!
Limuvia
192 a.
№ 2361
Tartus.

KORPORATSIOON
LIMUVIA
TARTU.
117

ווילנע–וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פאַרבאָטן צו קויפן און פאַר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אַפריקע און אין ענגלאַנד

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אַמעריקאַנער אויסגאַבע

Szolem-Alejchem. T. VI. „Klejne Menszelech".

Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
איין אַנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
ווען איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפינערס 223
בערעל־אייזיק 245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאָהר 1901

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די ק ל י י נ ע מ ע נ ש ע ל ע ך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פון'ם געבענשטען „תחום“, וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פּרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע ו ו ק ע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאַן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פּארהאַן א געמיינער מאַן, און איין אָרעמאַן, און נעבאך איין אָרעמאַן, און א גרויסער אָרעמאַן, און א געפאַלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פּארהאַן נאָך א נאָמען: א כ ת ר י א ל, אָדער א כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!“... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאַט אַזוי א קבצן, א שלים־מזל; דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אַזאַ מין אָרעמאַן, וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט; אדרבה,

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין ארעמס און א פריילינעם"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אפּגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּיס ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר נעהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאנצער טארעראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפעניש, יאָ־געניש, העצעניש, פרעסעניש איינס דאָס אנדערע מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פּראָגרעס", „ציוויליזאציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאָבילען, פון לופטשווימעריי און אוויאטיקא — זיי האָבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געוויינליכער אייזענ־באהן ניט געוואָלט הערען און נישט געוואָלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאָר פאראן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויף'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה, איינער א כתרילעווקער בעל־הבית האָט בעדארפט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפאָהרען און געקומען צוריק און געשוואָרען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאָס איבע־ריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואָס מע קאָן קעגען איהם

גאַרניט זאָגען: א איד א בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט ארוים — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק“...

אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען א שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פריילּיכע נשמות. אָרעמע, נאָר פריילּיכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גדולה? גאַרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?“ — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט“... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?“ — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּיס חאַפּען, פערדיענען אויף שבת“...

פערדיענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. א גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קרחת, אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז א כפּרה יעהופּעץ, א כפּרה אָדעס, א כפּרה

אפילו פאריז! מע זאָגט, — און דאָס זאָל זיין אַ פאַקט, — אַז זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ איד זאָל דאַרטען שבת חלילה דאַרפען הונגערען. וואָרום ווי געשיקט זיך עס, אַז אַ איד זאָל ניט האָבען קיין פיש אויף שבת? האָט ער ניט קיין פיש, האָט ער פלייש; האָט ער ניט קיין פלייש, האָט ער הערינג; האָט ער ניט קיין הערינג, האָט ער חלה; האָט ער ניט קיין חלה, האָט ער ברויט מיט ציבעלע; האָט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבערהאַכטאָג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז אַ רעדעל און עס דרעהט זיך"... אַזוי זאָגט ער אייך אַ גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האַנד, ווי דאָס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אַז עס קומט צו אַ גלייכווערטעל, איז נאָר ניט שייך. פאַר אַ גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אַוועקגעבען, ווי מע זאָגט, דעם טאַטען מיט דער מאַמע. די וועלט דערצעהלט זיך אַן פון זיי אַזעלכע מעשיות, וואָס זעהען אויס ווי אנעקדאָטען, נאָר מע קאָן זיכער ערב זיין, אַז דאָס זענען לויטער פאַקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם אַ כתרילעווקער בעל־הבית, וואָס ס'איז איהם נמאס געוואָרען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט וואַנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געוואָרען איין עמיגראַנט, און האָט פערבלאָנזעט אַזש קיין פאַריז. האָט ער מסתמא זעהר חשק געהאַט זיך דער־שלאָגען צו רויטשילד'ען. וואָרום ווי איז דאָס אַ איד אין פאַריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אָבער אַ חסרון — מע לאָזט נישט צו. „וואָס איז די מעשה?" „אַ צעריסענע קאַפּאָטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאָל האָבען אַ גאַנצע קאַפּאָטע, וועלכע גוטע יאָהר וואָלט איך געפאָהרען קיין פאַריז?" הקיצור — כ'איז נישט גוט. אַ כתרילעווקער איד אָבער פאַלט ביי זיך ניט אַראָפּ און ניט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אָן צום שומר, וואָס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פאריז פאר כל הון דעלמא".

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאַוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איד?" „פון כתרילעווקע". וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פאַני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען חאָטש האלב, חאָטש א דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשערנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: דאָס אייביגע לעבען. האָב איך עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאַכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס וועט דאָס קאָסטען?" „עס וועט אייך קאָסטען, פאַני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראַכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיך דינגען?" „ניין, פאַני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פארפאַלען". אזוי מאַכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אויס דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אָט דאָס טומעלדיגע פאריז און אריבערפעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאל ניט שטארבען, ווארום זינט כתרילעווקע איז א שטאדט, איז ביי אונז נאך קיין גביר קיינמאל ניט געשטארבען"...

און נאך א מעשה האט זיך געטראפען, איינער האט אנ־געשפארט אזש קיין אמעריקא... נאר איך זאל האלטען ביי דער־צעהלען מעשיות, איינפאלען און המצאות פון די קליינע מענשע־לעך, וואלט איך בעדארפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאמיר בעסער אריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אזוי ווי גאלד. און ווער שמועסט, פון דער וויטענס! פון דער וויטענס האפט דאס דעם אנבליק פון... א וואס זאל איך אייך, אשטייגער, זאגען? פון א סאנישניק, וואס איז געדיכט אנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אדער פון א לאקשענברעט מיט פארפעל א סך. ווי אויף א טעלער, ליגט פאר אייך די שטאדט, און איהר קאנט זי זעהען פאר א מייל מיט אלע איהרע אנטיקלעך. ווארום די שטאדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף א בארג, דאס הייסט, אויף דער שטאדט האט זיך אנגערוקט א בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך א סך, איינס אויף דאס אנדערע, ווי קברים אויף איין אלטען בית־עלמין, ווי אלטע שווארצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאסען איז ניט שייך צו זאגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאסטען נאכ'ן צירקול, און קיין סך פלאץ צווישען די הייזער איז אויך נישטא; למאי זאל שטעהן אומזיסט־אומ־נישט א לעדיגער פלאץ, אז מע קאן דערויף אנידערשטעלען א שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „ל ש ב ת י צ ר ה" — איז דער פשט: די וועלט איז בעשאפען געווארען אויף ישוב, א ו י ף צ ו ז י צ ע ן, נישט אויף צו קוקען. וואס פאר א קוקען?...

פון דעסטוועגען, האט קיין יסורים ניט, פאראן גאסען אויך, גרויסע גאסען און קליינע געסלעך, און שמאלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואס, ס'איז נישט עפיס אזוי גלייך, א

ביסעל געדרעהט בארג־אַראָפּ, בארג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך אַ שטוב, אָדער אַ קעלער, אָדער גלאַט אַ גרוב? וועט איהר אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אהן אַ לאַנ־טערנע! פאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט פערבלאָנזשעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים. צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט אַריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער האַלב־קיילעכיגער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אויס דער מאַרק אַלע פריהמאָרגען, וואו עס פאָהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך גויעס מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציבעלעס, מיט חריין, מיט פעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פּרנסה, אַפילו ניט אַזוי ברייט, נאָר פאָרט פּרנסה. בעסער פון גאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען ביי טאָג אַלע ציגען פון שטאָדט און וואַרעמען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַווענען, לייענען און שרייבען; די רבי׳ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש״, וואו אידען שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין „קאַנאַליזאַציע״, וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע לוקסוס־זאַכען; נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? „מע שטאַרבט.

הערט איהר, אומעדום מיט אַלץ איין טוידט, און מע לעגט אַריין, הערט איהר, אומעדום איז אַלץ איין ערד אַריין, און מע קלאַפּט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער איינענער לאָפּעטע!״ — אַזוי פלעגט זאָגען אַלע מאָל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף אַ שמחה, דוקא דעמאָלט, ווען ער איז געווען רעכט פריילין, גוט אונטער׳ן גלעזעל און שוין פאַרטיג צו פערקאַמישען די קאַפּאָטע און געהן אַ „דייטש״, אָדער חאַפּען אַ „קאַזאַק״...

מיט וואָס כתרילעווקע מעג זיך יאָ בעריהמען — דאָס איז מיט איהרע בית־עולם׳ס. צוויי רייכע בית־עולם׳ס פערמאָגט די דאָזיגע געבענשטע שטאָדט: איין אַ ל ט ע ן בית־עולם און אַ נ י י ע ם בית־עולם. דאָס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאַהלט אייך, אויך גענוג אַלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באַלד ניט זיין וואו צו „לעגען״, טאָמער חלילה אַ פּאַגראָם, אַ חלירע אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפּט, נעמען זיך איבער די כתרילעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט׳ן אַלטען בית־עולם. דאָס אַלטע בית־עולם זייערס, חאָטש ס׳איז שוין פערוואַכסען מיט גראָז און מיט בוימלעך און כמעט אָהן איין גאַנצע מצבה, האַלטען זיי דאָס פון דעסטוועגען פאַר אַ ציערונג, אַ שיינדעלע, אַ רייכטהום, און היטען דאָס אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג. ווארום אחוץ וואָס דאָרטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז אַ סברה, אַז דאָרט געפינען זיך אַ היבש ביסעל קדושים נאָך פון דער היידאַמאַטשינע, פון חמעלניצקי׳ס צייטען... אַט דאָס „הייליגע אָרט״ — דאָס איז זייער איינציג שטיקעל איינענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראָצט אַ גרעזעל און עס וואַכסט אַ בוימעל און די לופט איז פריש און עס אָטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אַז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג" — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — אַ ווערטעלע „קבר־אבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער אַ ביסעל זיך אויסוויינען און אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ וויינט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען וויינט זיך אפילו אויך גאַנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אבות? דאָס „קבר־אבות" איז אַ שטיק פּרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען אַ כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאַטען אין וויינגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געווען, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי אַ שטיק געשיכטע פון אַ גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט אַ מענש פון התפּעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אלטען פּסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

איין אָנגעלעגטער ברית

געשריבען אין יאהר 1901

אַיין אַנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אויס געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט אַ נחת!

— אז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין אַ יונגעל אויך. אַט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אנדערש!

אזעלכע וכדומה אַזעלכע ווערטלעך זענען געפֿלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געוויאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אַזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין אַ ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טויטס.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פֿריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט וויסען. ארום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי אַ חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אריינגעפאַלען אין בעט אריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די צייהן, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! גיב מיר כח, איך זאָל קאָנען שטאַרבען!...

שרה־רחל די באָבע, וואָס איז געשטאַנען איבער איהר בעט, האָט שוין, נישקשה, געזעהען אזעלכע זאכען. זי האָט זיך אנגעבוינען צו איהר מיט פערקאַטשעטע ארבעל ביז די שפּיצעכיגע שוואַרצע עלענבויגענס און האָט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוויינעריין באַדאַרף שרייען. נאָך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאַמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאַר דיר איצטערט מיהען. דער טאַטע דיינער שטעהט אצינדערט פאַר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאַר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט האָבען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאָפט נים, נאָר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט נים, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּיס טהוט זיך מיט איהר. עפּיס וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאָס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטאַרבט זי? רייזעל וויל נים שטאַרבען. ניין! זי האָט נאָך א האָפענונג אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאַהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאָך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האָט זיך עטליכע חדשים נאָך דער חתונה אוועקגעלאָזט זוכען פּרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועקגעפאָהרען. אלע פאָהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאָהרען זעטעל — און ניטאָ, ווי אין וואַסער אריין.

„געוויס איז ער דאָרט א חתן געוואָרען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאָל ער דאָס דאָרטען, רבונו של עולם!"

אזוי האָט מען געשמועסט װעגן איהם אין כתרילעװקע, בײ העניך דעם סטאָליר אין שטוב, אַלע — אַ חוץ רײזלען.

רײזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט װעגן איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געװען מיט איהם אינאײנעם נישט מעהר װי פיער חדשים.

רײזעל האָט אַרױסגעקוקט אױף איהם אַלע מינוט, אַלע רגע: אױב ער לעבט נאָר און איז געזונד, װעט ער געװיס קומען, אָדער האָטש שרײבען אַ בריװעל, שרײבען אַ בריװעל און צושיקען איהר זײן „פּאָטרעט“. אױ, װען גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריװעל מיט'ן „פּאָטרעט“, װער איז צו איהר דעמאָלט גלײך?

אַ סך טעג האָט רײזעל אָט אזוי אַרױסגעקוקט. אַ סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. אַ סך טרערען האָט זי אױסגעגאָסען שטילערהײד, בעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען, לײט זאָלען ניט זעהען, גוטע פֿרײנד זאָלען ניט האָבען קײן יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרײ׳ען אױף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געװען געװען גענוג גרױס, װאָרום זי האָט דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף װערען אַ מוטער... װעה און װינד, װאָס װעט זי טהון? װאוהין װעט זי זיך קעהרען און װענדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, װאָלט זי זיך נאָר אַ מעשה אַנגעטהאָן!

ס'איז אַ סברה, אַז אײנמאָל איז זי געװען בײ'ם טײך, גע־װאָשען גרעט, האָט זי זיך געװאָלט אַרײנװאַרפען אין װאַסער אַרײן. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער װעלט, האָט זי גע־חאַפּט דאָס פּעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טױדט, ניט לעבעדיג, לױפען אַהײם. אזוי װי זי לױפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— װאָס לױפסט דו אזוי, טאָכטער מײנע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האט זיך רייזעל צעוויינט, ווי א קליין קינד, און שרה־רחל, וואס האט געהאט א „נעניט אוינ״, האט באלד פערשטאנען וואס דא איז, און זי האט איהר גענומען אויסרעדען דאס הארץ, ווי ווייט זי האט געקאנט.

— ס'איז א גאטס־זאך, — האט איהר שרה־רחל געזאגט — ס'איז פון גאט. א קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל ?...

דערהערט דעם נאמען זעטעל, האט זי דערפיהלט, אז דאס גאנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פנים — אוןביידע ווייבער האבען זיך אוועקגעזעצט אויף א פרעמדער פריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, נערעכענט אויף די פינגער און צעגאנ־גען זיך.

וויפיעל רייזעל האט געקאנט האט זי דעם סוד געהאלטען טיעף ביי זיך פערבארגען, ביז עס איז איינמאל אין א שענעם פריהמארגען ארויסגעשפרונגען און ס'איז געווארען אויס סוד, און פון דעמאלט אן איז העניך דעם סטאליר'ס שטוב געווארען פאר איהר א גיהנם. עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז אלע קוקען אויף איהר, אלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אלץ האט זי נישט געקאנט אריבערטראגען דאס, וואס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האט גאט אין הארצען באדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אלעמען איז איהר דערגאנגען די יאהרען ־לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האט אויף איהר שטארק רחמנות געהאט, פלעגט זי איהר אונטערמראגען אפטמאל א פריש שטיקעל בולקע, א ברויטעל, א „ווישקראבעק״ און זאגען בשעת מעשה:

— נא, רייזעל, פארזוך דאס געבעקס, ווארגען זאל ער זיך דארטען אין אמעריקע, דער שארלאטאן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאט!

— ער זאל חאטש וויסען דארטען, אז אט־אט ווערד ער א טאטע, דער רוח זאל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

— און אַז ער וועט ווייסען, וועט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שניידערוק, פּאַרהאַפּט זאָל ער ווערען! — לעגט־צו אַ קנויטעל אַסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע ווייבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, וואָס זיצען מיט רייזלען ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פון זיי האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקייט, איהר בעט־געוואַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא ביי זיי, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאַרטען שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשריי, אַ געפּילדער: די קינדער צווישען זיך רייסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע ביי איין אויווען, פּיהרען צווישען זיך רכילות, רעדען איינע אויף דער אַנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך און בעטען זיך איבער, לייהען און פּערלייהען איינע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פאַרהאַן וואָס. פרייהען זיך אַלע אינאיינעם אויף איין שמחה און לעבען כמעט ווי איין משפּחה.

רייזעל האָט זיך אויפגעחאַפּט ווי פונ'ם שלאָף מיט אַ נייעם מין געשריי:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אַזוי, אָט אַזוי, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרייסט. — אַצינדערט געהען ערשט די רעכטע „וועהען". נאָך איינע צוויי־דריי גוטע געשרייען וועסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהייד... אָט אַזוי, אָט אַזוי... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אַז ס'איז געבאָרען געוואָרען ביי רייזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געווען אויסבאָדען דאָס קינד, איבערוויקלען און בעטראַכטען אין וועמען איז דאָס געראָטען — און אַלע דריי ווייבער האָבען אויסגעשריגען אין איין קול:

— אַ וועהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער" מיט די ביינער!

נאכדעם האט מען אנגעהויבען שמועסען מכח א ייכעל פאר דער קימפעטורין. האט איינע אויסגעוואָרפען דער אנדרערער, פאר וואס מע האט נישט פערזאָרגט די קימפעטורין חאטש מיט איין עוף. די גאנצע באד האט מען ארויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאפניטשקע.

— איהר זענט א אידינע, וואס קאטאָרי איהר האנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געווען פריהער מיט צוויי וואכען אוועקזועצען איין עוף פון רייזעל׳ס וועגען! ? פראסע וואלטען מיר שוין אליין געקויפט, און שחיטה-געלט וואלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האט פערקאטשעט די ארבעל און האט זיך אוועקגעשטעלט מאכען פוטערגעבעקס פאר דער קימפעטורין, און פרומע די רביצין איז אוועקגעלאפען צו איהר מאן, רב חיים-חנא דער מלמד, און האט ביי איהם גע׳פועל׳ט, ער זאל באלד אנשרייבען שיר-המעלות׳ען פאר דער געווינערין.

האט חיים-חנא דער מלמד פערקאטשעט די ארבעל און האט אנגעשריבען שיר-המעלות׳ען, וואס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האט מען אזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטא־נען אויסגעמאהלט א געצאצקעטע פיראמידע;

ביי די זייטען איז געשטאנען דער געוויסער פסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל ף

די געוויסע פערבארגענע ווערטער, וואס זענען א סגולה צו א „גוט־אויג" און צו אלע צרות. הכלל, עס איז בעשאפען געווארען אלסדינג, וואס מע בעדארף.

די קימפעטורין איז געלעגען און האט נאר בעטראכט די דאזיגע וייבער:

— גאט זאל זיי צאהלען! פאר וואס קומט דאס מיר? פאר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאנסבילען האבען זיך אביסעל אפגעפארטיגט מיט אלע ארבייט, האבען זיי געמאכט א שמועס מכח פראווען א ברית.

העניך דער סטאליר, האטש ער איז א איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשערנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האט ער געזאגט, אז ווי באלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פאר וואס קומט איהם איינעם אליין אזא מצוה? ער האט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז א ל ע מ ע נ ס ברית!

אז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געווארען א שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאליר האט גערעכענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געווים אפגעבען סנדק, — האט ער אבער געהאט א מיאוס'ען טעות. סנדק, האבען אלע געזאגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז א איד, וואס קאן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האט שוין

העניך דער סטאָליר נעמוזט נאָכשטופּען די קאַרטעטע און זאָגן, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכנט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אַוועקגעבען אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, מחמת אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פעטשיילע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, אַ־איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפּען, האָט אַריינגעהאַקט דריי כוסות מיט אַ מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואַניע נאָך ווייטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרררינקען אויף בּרית'ען, אויף בּר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך גענומען צו קאַפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעווּדיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאיינעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבּילען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בּענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געחאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאַנגען מיט איין אַלטען צעריסענעם ליילעך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאַטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען געוואונשען איהר אַזוי פיעל גוטס, זי ווייסט ניט פאר וואָס און פאר וועך, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— איננאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צוויי טרערען האָבען אַראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בּלויע טיעפע אויגען, געקויקעלט זיך איבער איהר בלאַס אויסגעמוטשעט פנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1901

KORPORATSIOON
LIMUVIA
TARTU.

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאָרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאָטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — גאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען. האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אַלע קינדער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אַלע אייניקלעך — ווער איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאַר א טעם, פרעג איך אייך, האָט א סעודה, אז מע זעצט זיך צום טיש איינער אַליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אז איך האָב שוין אָפּגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האָב איך, זאָלען געזונט זיין, אַלע אויסגעגעבענע. (געוועזען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אוועקגעגאַנגען). האַלב זענען זיהן, האַלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האט איהר שוין, קיין עין-הרע, א קיימא-לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאלען זיי!

נישט צו פארזינדיגען. ווארום אלע טעכטער און אלע שניר קינדלען, ברוך-השם, אלע יאהר; ביי וועמען ס'איז פארהאן עלף, ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אזעלכע, הייסט דאס, וואס זאלען חלילה נישט האבען גאר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאן.

נאר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האב איך געהאט אביסעל צו טהון: מיין שנור האט א צייט קיין קינדער נישט געהאט. נישטא און נישטא — און גענוג!

האט זיך אנגעהויבען א סדרה: דאקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאטער — עס העלפט נישט.

קיצור-הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — ווער? וואס? זי וויל נים!

וואס הייסט, זי וויל נים? זי האט איהם, זאגט זי, ליעב. טפש איינער! וואס הערסט דו זי, זאג איך, וואס זי האט דיך ליעב? זאגט ער: איך האב זי אויך ליעב. וואס זאגט איהר אויף דעם חכם? איך זאג איהם „קינדער" — זאגט ער „ליעב"!... וואס זאגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור-הדבר, זיי האבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאט האט געהאלפען — שוין א יאהר זעכס, אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואס א יאהר, וואס א יאהר; שיט מיך אפ מיט אייניקלעך!

איהר זאלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אלע געראטענע, איינס שענער פונ'ם אנדערען, אין זייערע פנים'ער נישט ארויס-צוקוקען! איך זאג אייך — אנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאמער ווילט איהר א בלאט גמרא — איז א בלאט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

תנ״ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבעריגע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אד־רעס אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!״

אי וואס, איהר וועט פרעגען „פרנסה״? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אוים. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייך, מעהר ערגער ווי בע־סער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט׳ן יאחר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאנגען ניט שלעכט. ער איז גע־זעסען אין א דארף, אין זלאריעוועקע איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס׳איז ארוים דער אוקאז פונ׳ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא גע׳ברייה׳ט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פא־סעליוושייסיא״, געבראכט פאפירען, אז ער זיצט דארטען נאך פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס׳האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך עד היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר, „מיט דער פוטער אראפ״. קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנ־דעלט ער איין אכסען, פגר׳ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד, איז א ווארעמער ווינטער — א בר־מזל! ער זאל א קוק טהון אין טייך, וואלטען גע׳פגר׳ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב געווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!״...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יאָ געוועזן נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געוואָרען, ארויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט, און האָט נאָך געהאַט אויף זיך אַ נוט פּעקעל מיט אַ מסירה'לע, מיט אַ סלעדראָוואַטעל, מיט צרות, מיט אַ פּריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאַנצער חאַליאַסטרע. וואָס דענן?...

נאָר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. שייך זאָגען נישקשה'דיג? קיין געלט האָט ער ניט, נאָר ער האָט אַ רייכען שוועהר. דאָס הייסט, ער איז ניט אַזוי רייך, ווי אַ בעל־פּרנסה, האָט געשעפטען אַ סך, אַ גרויסער דרעהער, אַ „קרוטיין", זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אַזוי לאַנג, ביז ער פאַרדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאָר וואָס דענן? ער דרעהט זיך אַלע מאָל אויס, דער הונט. ער האָט שוין ניט איין מאָל גע'פּטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאָג איך צו איהם: „וואָס האָט איהר געהאַט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאָגט ער: „איהר האָט עפּיס ארייננגעלעגט אַ סך פוטער?"... זאָג איך: מיין זוהן איז מיר דערוויילּ אַ קינד". זאָגט ער: „און מיין טאָכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאָג איך: „עט!" זאָגט ער: „בע!" זאָג איך: „מילא!" זאָגט ער: „בקיצור!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — האָב איך אָוועקגערופען מיין שמויגער און זאָג צו איהם: „טהו אַ שפּיי, זאָג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אַוועק ביי מיר — וואָס גאָט וועט גע־בען, אַבי אינאיינעם"...

ועהט איהר, צו איידעמס האָב איך גאָר קיין גליק נישט. אָבער טאָקי לחלוטין ניט! דאָס הייסט, איך האָב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האָב, מעגט איהר מיר גלויבען, אַזעלכע איידעמס, וואָס דער גרעסטער גביר פאַרמאָגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פאַרשויינען, קעפּמענטשען!

איינעם האב איך איין איידעם פון גאר א גרויסען יחוס, א צאצקעלע, א זיידען קינד, א געראטענער מיט אלע מעלות און א גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאך דער חתונה אן, ווארום ווען איהר זאלט איהם קענען, וואלט איהר אליין געזאגט, אז ס'איז גאר איין עבירה ארויסצולאזען אזעלכם אויף דער וועלט — וואס וועט פון איהם ווערען?

דעם אנדערען איידעם האב איך שוין נישט אזא יחוס, נאר דאס קרן איז אבער איין אנטיק, דהיינו: וואס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאנצען, און וואס ניט? היינט שפיעלט ער אין שאך — אז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אז ס'איז ניט באשערט, ווי זאגט שלמה המלך: ל א ל ח כ מ י ם ל ח ם — אלע קענערס געהען אהן שטיוועל. איך האב איהם שוין געפרובט אויף אלע זייטען: ער איז שוין געוועזן א פאסעסער, און א קרעמער, און א מלמד, און א שרכן — עס נעהט נישט, חאטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאך מיין טאכטער אויף דער גאס ניט ארויסווארפען!

נאך איין איידעם האב איך, שויז נישט אזא גרויסער קענער, גאר אויך נישט קיין אבי־ווער. דער נוטער קאפ מיט דער שענער האנד, מיט דעם בלאט גמרא, מיט'ן שענעם פיסק — אז ער רעדט, שיטען זיך פערל, א חיות צו הערען!

איין חסרון נאר, וואס ער איז צו איין איידעלער, כמעט א רוחניות, דאס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאס הייסט, אפילו אז איהט וועט א קוק טהון אויף איהם אזוי, איז ער, דאכט זיך, גאר נישט... נאר וואס דענן? דאס וואס ער שוויצט. און דערצו נאך דער הוסט! פון א צייט אז ער האט באסומען א פא־סקורנע הוסט מיט א מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו חאפען דעם אטהעם. דאקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פאהרען קיין בויבעריק אויף א דאטשע. אהין פאהרען, זאגט מען, אלע קראנקע. דארטען, זאגט מען, איז פארהאן א וואלד אזעלכער, וואס איז א רפואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער א יאהר זומער, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, זיך דורכפאהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערווייל, ביז ער וועט אמאל ווערען געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פלייצים. עפּים א תירוץ?

היינט האב איך נאך איין איידעם, שוין גאר א פּראסטען, נאר א הארעפּאשנעם יונג, דאס הייסט, חלילה נישט קיין בעל-מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאר קיין חדר-יונגעל אויך נית.

ער איז א „פּיליער“ איז ער; ער האנדעלט מיט פיש האנדעלט ער. זיין טאטע האנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האט געהאנדעלט מיט פיש, די גאנצע משפחה זייערע ווייסען — נאר פיש און נאר פיש און נאר פיש!

דאס הייסט, זיי זענען אַפילו גאנץ עהרליכע אידען, ארענטליכע, נאר פּראסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא איידעם? מסתמא איז דרינען פארהאן א מעשה, ווי זאגט מען: אין א טייך ווארפען זיך דורך אלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאכטער'ס גליק אזוי, אז זי באדארף האבען א ז א מאן.

דאס הייסט, האבען האב איך צו איהם גארניט; מיין טאכטער לעבט פאר איהם דוקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דוקא א גוט מענטשעל, א דימענט, צונעלאזט, הערט איהר, צו אונז אלעמען ביז גאר, וויפיעל ער פארדיענט גיט ער אפּ איהר, און העלפט אויס יענע איידעמס מיינע און די זיהן ווי ווייט מעגליך. וואס איז שייך זאגען? — ער הארעוועט כמעט אינגאנצען אויף אונז, און האט פאר אונז אלעמען דרך-ארץ. ווארום ער ווייסט

גאַנץ גוט, ער פֿיהלט, פֿאַרשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען: ער איז ער און מיר זענען פֿאַרט מיר! מיט דער האַנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אַוועקמאַכען.

וואָרום אַז עס מאַכט זיך אַמאָל, מע קומט זיך צענויף צוויי־שען מענטשען, און מיינע קינדער מאַכען אַ שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּיס אַ דין אין שלחן־ערוך, צי אַ שאַרף שטיקעל גמרא, צי גלאַט אַ פּסוק, מוז ער נעבאַך זיצען און שטומען, וואָרום ס'איז פֿאַר איהם, ניט דאָ געדאַכט, אַ סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אַזוינע שוואָגערס, און מעג האַרעווען פֿון זייערטוועגען! ווי זאָגט איהר? ניט אַזוי? האַ?

אַצינד, אַז איהר זענט שוין אַביסעל בעקאַנט מיט מיין געזינדעל, פֿאַרשטעהט איהר שוין וואָס פֿאַר אַ ש מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פֿאַר אַ נחת איך האָב, אַז עס קומט אַ יום־טוב, למשל, פּורים צו דער סעודה, און אַלע קינדער מיט אַלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אויס אַרום טיש, און מע מאַכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פּורים־קוילעטש, וואָס מיט זאַפֿראַן און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקט, מיט די גוטע געפּעפּערטע און געצוקערטע פֿיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאַנגע לאָקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאַפּלעך משקה, אַז גאָט העלפֿט אַ פֿלעשעל ווימאַראַזיג, איין אמת'ער אַ „קאַוועשאַנער“, אָדער אַ גלעזעלע גוטען ווישניק, אַבי ס'איז נאָר דאָ, און פֿאַר נויט — איז אַ פּראָסט ביסעל יי"ש אויך אַ סחורה, און מע טהוט אַ זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאָך אַ מאָל — שושנת יעקב! און ווידער אַ מאָל — שושנת יעקב! טהוען אַ חאַפּ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאך א טענצעל אויך, — דעמאלט ווער איז צו מיר גלייך? וואס מיר בראצקי? ווער מיר רויטשילד? א מלך, ווי איהר זעהט מיך א אידען, א מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך נים, נאר נחת פון קינדער האב איך, ברוך־השם, מעחר פונ׳ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

א פערשטעהרטע חתונה

געשריבען אין יאהר 1902

CORPORATSIOON
LIMUVIA
TARTU

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאט האט איהם געהאלפען, ער גיט אויס דאס לעצטע קינד, ער מאכט חתונה די יונגסטע טאכטער?

פאר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאר ברוכ'ען, צי פאר זרח'ען, צי פאר פייטלען, צי פאר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאכט — און איין עק!

מיינט איהר דאך, אז נח צעלניקער איז אזא פאטער, וואס פטר'ט אראפ א טאכטער, א הארב פון די פלייצעס, גלאט אזוי, אבי פטור געווארען? האט איהר א טעות!

אזא פאטער, ווי נח, האט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאס גאנצע לעבען זיינס האט ער מקריב געווען פון די קינדערס וועגען: געהארעוועט, אויסגעריסען געווארען, גאנצע טעג אויף דער היטץ, גאנצע נעכט אויפ'ן פראסט, זיך געשלעפט אין רענענס און אין בלאטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאל אונטער'ן וואגען אויך, א פאר מאל ווינטער אין א פאלאנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מאדנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע ווערד פערשווארצט? אנו, פרובט אויסהאלטען א ווייב מיט קינדער פון א צעלניק־קראם, א „גאלאנטעריי־געשעפט“, אין כתריאלעווקע!

אז די קינדער זענען געווען קליינינקע, פֿלעגט זיך נח אליין שלאָגן מיט זיי קאָפּ אָן וואַנד: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אַלסדינג.

וועט איהר דאָך פֿרעגען: וואו איז געווען די מאַמע זייערע?

די מאַמע זייערע, זעלדע, איז געווען פּערנומען אין געשעפֿט, מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פֿאַר וואָס עפּיס זי, ניט ער? זי פֿערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אָפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פֿרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אַנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען נאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אַז מע זאָגט איהם „יאק באָגאַ קאָחאַם“ — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פֿאַר איהם, שונאי־ציון, האַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפֿערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פֿינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק״ן, פֿינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פֿינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב“...

איז אָבער דער „לכשירחיב“ נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב“ קוקט־אַרויס גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אַמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פֿון משיח'ן? וואַרטען דען ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ הייסישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האבען זיך לי...

איך האב מיך שיער נים ארויסגעהאפט מיט א ווארט! אז איהר וועט מיר צוזאגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפּיס דערצעהלען.

נאך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאל רעדען דעם דאזיגען שידוך, האבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך. וואס זיי אליין טאקי האבען זיך איינס דאס אנדערע איבערגעגעבען.

ער האט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאנען אין קלייט.

איינמאל געהט ער פארביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קליידעל, וואס זי אליין טאקי האט דאס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאלעכעל אויפ'ן קאפּ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאס קוקט זי אויף איהם. די זון האט געשמאלעט, און א ווארעם ווינטעל האט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאן די פאה, און ער האט א מורקע געטהאן: „פריי־דעל — א היבשע נקבה!"...

האט ער נאכדעם נישט געקאנט דאווענען — זי איז איהם געשטאנען פאר די אויגען.

סאמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאנט ער זיך אן דעם צעלניקער'ס טאכטער און אן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען, צעשאקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריי־דעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאלען אויף א גלייכער זאך. ער איז געקומען צו נח צעלגיקער אין קלייט אריין איהם פארלעגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאכטער מיט ברוך בן־ציון'ס יונגעל דוד, און האט ארויסגענומען דאס פושקעלע טאבעקע און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואס פאר איין אנטיק ער האט איהם געבראכט צו טראגען פאר זיין טאכטער. האט זיך פריידעל געמוזט אפקעהרען אן א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געווארען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האלז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאנגען א בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאנגען א קניפעל. און אין דעם קניפעל האט זיך געפונען א בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האנד־שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די דאזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל.
„געזונד זאלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאל זיין
„פון גאלע טינט, און דער וואלד זאל זיין גאלע פענעס,
„און די גאנצע וועלט זאל זיין פאפיער, און איך זאל
„שרייבען צו דיר גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואלט
„איך דיר נישט געקאנט ארויסשרייבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואס מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אן, וואס איך
„האב דערזעהען דיין ליכטיג פנים, וואס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואס איז
„זיסער פונ'ם זיסטען וויין...“

און אזוי ווייטער.

דאס פארעל האט לאנג־לאנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זאל פאלען אויפ'ן שדוך. און אז דער שדוך

איז געווארען א שדוך, האט דער חתן געשיקט דער כלה א פאר ניל־דענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבען, און די כלה האט אויס־געניייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאמעט א ניי תפילין־זעקעל, א מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט א קרוין פון אויבען, וואס מע האט דאס בעדארפט אנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פארעל אויף דער וועלט. שטיל, אהן ווערטער, האבען זיי געצעהלט די וואכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אפ־געשטעלט געווארען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין א גוטער שעה, א מזל'דינער שעה.

ווער עס האט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ'ם טאג פון איהר פריידעל'ס חופה ארומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האלז מיט צוויי שפיצען, און שרייען מיט א הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האט קיין שענס ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואס הייסט „פערטארעראמט!"

— חתן־כלה פאסטען, — האט זי געשריגען מיט א קוויטש — און איהם האט דער גוטער יאהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואלד, נח, איך וועל דאס ניט אויסהאלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האבען איהר געהאלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין א ווינקעלע; ער האט זיך פערקלויבען אהין מיט א גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער הארץ, וואס פאר א פערשטעהרטע חתונה ער האט.

אלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאכט, ווי עס נעהער צו זיין; אלע מאל אראפגעבראכט די יעהופעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטא קיין כלי־זמר! א חאפענדיגע חתונה! א פערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רבֿ׳ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדינע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כּלי־זמר, די הינע כּלי־זמר זענען דענן קיין כּלי־זמר ניט?

— אויך מיר כּלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — אַ חתונה אָהן יעהופּעצער כּלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אז די יעהופּעצער כּלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול.

שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער ווידער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כּלה׳ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ׳ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און ניט איהם אַ רעכטען פּסק, טחוט אַ פלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, ווער איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כּלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר אַ לויה, נישט קיין חתונה, אַ פארשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כּתרילעווקער כּלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כּתרילעווקער כּלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כּתרילעווקער כּלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פּע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען איז דיין ווייטען האַלז אַריין!...

רב יהושע־העשיל, אַ פרייליכס!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט אַ וואַטאַווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט אַ לאַנ־גען טלית־קטן, טחוט אַ קלאַפּ מיט׳ן סמיטשיק איבער׳ן פיערעל, און אַ וואונק צו דער חברה — און כּתרילעווקער כּלי־זמר בעוויי־זען, אַז זיי זענען אויך נישט קיין „יאַלדען“: זיי שפּיעלען אַ

פרייליכס, ארבייטען אויף אַלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באַס, בלאָזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאַפּען אין די טאַצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפּרייט זיך, מאַכט די ראָד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון ביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מ'ע גערט א פרייליכס.

נישט פאַר קיין
אידען געדאַכט

געשריבען אין יאָהר 1902

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז א יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, חאַטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געוועזן אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געוועזן צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז ניט געוועזן איין כתרילעווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער אַרויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געוועזן, להבדיל, אַ „קאַנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואָנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מורא'דיגע קאַנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפּייען אין „טינטורעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואַלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־
שעל א טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט א גרויסען שלאָס.
דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוך" מיט אלע
חשבונות, וואָס רב שעיה אליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פי
זיין אייגענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך,
אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך,
צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י*, פון דער
אַנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען
אזוי:

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פי קוויטעל פרשה בראשית ב' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פי קוויטעל פרשה פקודי ד' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' שמחה לעמיש־קע א' רו"כ.

ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פרשה נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.

נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פי קוויטעל פרשה פקודי י"ג רו"כ.

נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.

ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פאַרפאַלען.

ה ב ט ח ת י*** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה אַרויסגעקראָכען פון די ראַזיגע
חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך
אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פראָ־
טעסטען, קיין פראַצעסען, קיין לאַרענישען: איטליכער האָט

* גענומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאַגט.

געוואוסט, אַז טאָמער הערט ער אויף צו צאָהלען, וועדר ער אוים בטוח, — א פּאַרפאַלענער אויף אייביג !

און אַזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט א צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער א וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אַז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אַז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט ? וואָס הייסט, מיר זענען ריין ?

— אַזוי, וואָרום „על פּי אַלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיעבעצעהן מאָל אַזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אַזעלכע דבורים, זענען די כתרילעווקער געוואָרען אַנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אַז דאָ מוז ליגען עפּים א המצאה'לע, א שמד־שטיק, ניט אַנדערש; האָבען זיי איהם א שמיץ געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאַכט א „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען ! קוילען אָהן א מעסער ! רב שעיה, זאָל האָבען א ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנדעלט אַזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאַר אונז תמיד

געווען אָפּען; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַ־ראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אַז איהר זענט ריין, נישט פונ׳ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פּי אַלגעברע“!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אַלבעגרע“! לאָמיר זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען אַ רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אַלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי׳ם רב האָט זיך צענויפגעקליבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס׳איז געווען אַ ליאַרם, אַ געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אַלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אַז אַלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אַז דער עולם זאָל אויף אַ ווײַלע אַרויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט׳ן רב אַליין, ער בע־דאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס׳איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אַז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך אַ לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אַז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, וואָרום על־פּי חקירה איז פּראָצענט גזילה; אַ מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אַז אַלע דאַרפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבער־שפּאַרען מיט „תקון מהר״ם ז״ל“, מיט׳ן „ישוב־העולם“, אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אַזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אַז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אַז דער „קיום“ איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אַזוי זי פיהרט זיך.

— וואס איז דאס פאר א וועלט, — פרעגט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אז אויסחאפען א בייגעל פאר א גראשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט גע'גזל'ט, און אפראבעווען א שטאדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאס „געשטעלט זיך"? פאר אפהאקען א פינגער קומט „קאטערזשנע סיביר", און פאר אויפקוילען אכציג טויזענד איינגלענדער אין אפריקע, ווי אכסען, באקומט מען א גילדערנעם „מענדאל" זא חראבראסט?...

— ס'איז א יושר? — מאכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אן ביי דער לאץ פון דער קאפאטע. — ס'איז א יושר? אט פאהרט ארום דער אלטער ק ר י ג ע ר נעבאך. דער מלכות פון די בויערען, קלאפט אין אלע טירען, בעט רחמים. מע זאל רחמנות האבען אויף זיין ארעם לאנד; ער וויל נישט מעהר נאר א דין־תורה, ער וויל זיך פארלאזען אויף מענטשען. וואס מענטשען וועלען פסק'ענען. זאגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאגט: סע פאסט איהם ניט פאר יענעם... דער אזוי, יענער אזוי, — דערוויילע גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאגט מיר גאר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פון דער וועלט! א שענער קיום! א שענע וועלט!...

און נאך כדומה אין אזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אריין מיט'ן רב, פערקראכען, ווי מע זאגט, אין „אלף־הששי", העט־העט אין די ווייטע דרכים אריין, אנגעהויבען אפלייקענען מיינס און דיינס און שותפות'דיגס, אנגעהויבען אפלאכען, רעדען, ווי מע זאגט, על ה' ועל משיחו ועל נתקה...

האט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט געהאט מיט איהם וואס צו רעדען און האט שוין ווייטער נישט געוואלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

— נענוג ! גענוג ! גענוג !

אַז זיידעל איז געגאַנגען אהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ :

— נעבאך אַ וואווילער יונגערמאַן און איין אײדעלער יונגער־מאַן און אַ לייטישער יוננערמאַן, נאָר נ י ש ט פ א ר ק י י ן א י ד ע ן ג ע ד א כ ט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

געשריבען אין יאָהר 1902

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האט נאר ערגיץ אנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פאריז, זאגט מען, האט דאס אויך געקאכט, ווי אין א קעסעל. גאזעטען האבען געשריבען, גענעראלען האבען זיך געשאסען, און ווייסע-חברה'ניקעס זענען ארומגעלאפען איבער די גאסען, ווי משוגעים, געווארפען היטלען און געארבייט מעשים. דער האט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האט מען דערווייל געשמירט, גע־מאכט מיט דער בלאטע, ווי געוויינטליך... נאר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האט דערפון געהאט — דאס וועט פאריז ניט האבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואנען איז מען אין כתרילעווקע געוואהר געווארען פון דרייפוס'ען — דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום למאי ווייסט מען דארטען פון דער מלחמה, וואס די איינגלענדער האבען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואנען ווייסען זיי וואס אין קיטאיי טהוט זיך? וואס פאר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאיי? די גרויסע מסחרים, וואס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאצקי'ן פון מאסקווע, און דאס געלע זומערשטאף, וואס מען רופט דאס „טשע־שון־טשא", טראגט מען

נישט אין כתרילעווקע. דאָס איז נישט פאַר זייער בייטעל. דאַנ־קען גאָט, אַז מע קאָן טראָגן זומער אַ נאַקידקע חאַטש פון פאַרוסינע; אַניט, האָט מען אַ ברירה געהן גאַר אַזוי, דאָס הייסט, מח'לה, אין תחתונים און פון אויבן אַ ציצענעם אַרבע־כנפות, און מע שוויצט פֿון דעסטוועגן גאַנץ געשמאַק. אַבי ס'איז נאָר אַ הייסער זומער.

בלייבט דאָך אַלץ די איינענע קשיא: פון וואַנען האָט פאַרט כתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאָדט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה“, און אַלע נייעסען, וואָס טהוען זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואַהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אָפּט פערקעהרט, וואָרום ז י י פ ע ר ש ט ע ה ע ן ב ע ס ע ר.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין פּאַריז האָט מען גע'משפּט אַ אידישען קאַפּיטאַן, איינעם אַ דרייפוס, דערפאַר, וואָס ער האָט ארויסגעגעבען נויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אנדערען ארויס. איינער האָט זיך אַ זאָג געטהאָן פערביינגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב פּרנסה?

דער אנדערער האָט געהאָט אַ נקמה:

— אַ מצוה! לאָז אַ אידעלע ניט קריכען אויבענאַן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט אַ נייע מעשה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בלבול, אַז

דער אידישער קאַפּיטאַן, דער דרייפוס, וואָס מע האָט איהם פערשיקט, איז גאָט די נשמה שולדיג, ס'איז גאָר אַ גאַנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראַלען, וואָס האָבען זיך עפּיס צעאַמפּערט — דעמאָלט האָט זיך שוין דאָס שטעדטעל אַביסעל פעראינטערעסירט, און דרייפוס איז געוואָרען אַ כתרילעווקער. וואו צוויי איז ער געוועזען אַ דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פאַרשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פּאָסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— אַ בלבול!

נאָך שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט, אַז ס'איז גאָר אַ סברה, אַז דער משפּט זאָל נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, אַז עס האָבען זיך געפונען גוטע מענשען אַזעלכע, וואָס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אַז ס'איז גאָר געוועזען אַ טעות די גאַנצע מעשה, — האָט כתרילעווקע אָנגעהויבען זיך וויעגען גאָר אויף איין אַנדער אופן. ערשטענס, איז דאָך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאָס, אַז דאָרטען אין פּאַריז זאָל פאָרקומען אַזאַ פּאַסקודנע מעשה? פּע, עפּיס זעהר ניט שען פאַר די „פראַנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאַנגען אַ שפּאַרעניש און אַ וועטעניש: דער האָט געזאָגט, אַז דער משפּט וועט נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, און דער האָט געדרונגען, אַז ניין: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אָפּגעמשפּט, איז פערפאַלען...

וואָס ווייטער־ווייטער האָט מען אויפגעהערט צו וואַרטען ביז זיידעל וועט זיך אַמאָל אויסקראַצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פון'ם קאַפּיטאַן דרייפוס; מע האָט אָנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האָט נישט געהאַט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האָט אָנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פאסט אפנעמען דאס בלאט, און דארטען טאקי דאס איבערלייענען, און דארטען טאקי איבערקייען נאך א מאל און נאך א מאל, שרייען, פילדערן, שפארען זיך און רעדען אלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאל האט זיי דער ארון דער פאסטמייסטער געגעבען אנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אז א פאסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקא שקאלא, זשידי פארחאטיע, טוט נע קאהאל שאכערמאכערי!...

זיי האבען איהם אבער געהערט, ווי המן דעם גרייגער; ער האט זיי גערזידעלט, און זיי האבען געלייענט דעם „צפירה" און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאר פון דרייפוס'ען אליין האט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אלע מאל א פרישער פארשוין: פריהער „עסטערהאזי", נאכדעם „פיקערט", נאכדעם גענעראל „מערסי", „פעלי", „גאנזי", און דערביי איז געזאגט געווארען א המצאה, אז ביי די „פראנצעהויזענדיגע", וויבאלד א נאמען פון א גענעראל, אזוי מוז זיך אויסלאזען מיט א „י". האט איינער געפרעגט א וויעדעראנאנד:

— נו, און מיט בורדעפערען וואס וועסט דו טהון?
— הערסט דו? האט ער טאקי געהאט א מפלה
— כן יאבדו!

צוויי פארשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואס די גאנצע שטאדט האט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאנגען נאך זייערע טריט. דאס זענען געוועזן „עמיל זאל" און „לאמבארי". פאר „עמיל זאלען" וואלט זיך יעדער איינציגער מפקיר געווען. א ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאל"! אז עמיל זאל וואלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואלט די גאנצע שטאדט איהם ארויסגעקומען אקעגען מיט א ברוך-הבא, אויף די הענד וואלט מען איהם גע־טראגען.

— וואס זאגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

— פערעל! דימענטען! בארליאנטען!

אויף פון „לאמבארי'ן" האט מען געהאלטען איין עולם ומלואו. דער עולם האט געקוועלט, נתפעל געווארען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאטש הארכען האט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהארכט, נאר מע האט פערשטאנען מיט'ן שכל, אז ער בעדארף קאנען רעדען.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס'עס משפחה אין פאריז האַ־בען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאל קומען פונ'ם שענעם אינזעל, ווי עס האבען ארויסגעקוקט דערויף די כתרי־לעווקער אידען. מע קאן זאגען, אז זיי זענען געפאהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אזש פון דארטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אט־אט הויבט זיך אויף א שטורמווינד און צע־שמייסט דעם ים אויף אלע זייטען, די חוואליעס פלעסקען און ווארפען דאס שיף, ווי א שפענדעל, ארויף און אראפ, ארויף און אראפ.

— רבונו של עולם! — האבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין הארצען. — זאלסט איהם חאטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדארף זיין! זאלסט חאטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאר מאכען זייערע מוחות, זיי זאלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאנצע וועלט זאל ארויסזעהן אונזער גערעכטיגקייט, אמן סלה!...

דעם טאג, וואס ס'איז אנגעקומען די גוטע בשורה, אז דריי־פוס איז שוין דא, איז אין כתרילעווקע געווען א יום־טוב. זיי זאלען זיך ניט שעמען, וואלטען זיי פערשלאסען די קלייטען.

— געהערט?

— א דאנק השם יתברך!

— כ'וואלט א בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאס ערשטע באגעגעניש מיט'ן ווייב?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אַנקוקען בשעת מעשׂה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז געקומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשׂה געזעסען, האָבען בעהאַלטען די פּנים׳ער אין די פאַרטיכער, כלומר׳שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כתרילעווקע איז איין אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פונ׳ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אַהין, אַ קוק טהון חאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפּט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאַכעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאַט—זייער־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואַרגען מיט׳ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַדוואָקאַט לאַבאָרי. די כתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין האַרצען אַריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — בעוויז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

•

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאָג פון'ם משפט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפען ווי א קדחת. זיי וואָלטען אַ בעלן געווען אנשלאָפען ווערען אויף אַ גאַנץ מעת־לעת און אויפ־כאַפּען זיך דעמאָלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכען. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאָט־שעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטען מיט די וואַנצען און ארויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערען טאָג.

אז ס'איז געוואָרען טאָג, איז מען אוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. ביס־לעכווייז האָט זיך דער עולם אַנגעהויבען צענויפקלויבען ארום דער פּאָסט, און ס'איז געוואָרען פערפלייצט די גאַס. אידען זענען ארומגעגאַנגען הין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פּאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יאַרעמע דער סטאַראָזש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען א לאָז געטהאָן זיך אַלע מיט א מאָל. איז יאַרעמע געוואָרען אַנגעצונדען, בעוויזען, אַז דאַ איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי ארויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פּאָסט אין דרויסען ארויס, און דאָרטען האָבען זיי געוואַרט אויף זיידלען, אזוי לאַנג, ביז זיי האָבען זיך פאַרט דערוואַרט. און אז זיידעל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פּסק פון דרייפוס'ען, איז געוואָרען א געשריי, א ליאַרם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט גע'פסק'עט, נישט אויף די גענעראַלען, וואָס האָבען געשוואָרען פאַלש, נישט אויף די „פראַנצעהויזענדיגע", וואָס האָבען זיך אזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז ארויף, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואסער. וואָס ווערסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אריין. — נאָט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט-שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו ווערסט זיך שטעלען אָט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — ווילען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?...

קיין אין=הרע ניט

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאהר 1902

קיין עין-הרע ניט

(מאנאלאג).

— ווי איהר זעהט מיך אטא — מאכט צו אונז א כתרי־לעווקער בעל־עגלה, וואס האט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואגען האט ער געלאזט אויף גאטס'ס בערא̇טה — ווי איהר זעהט מיך אטא, בין איך מיר א איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאס אכטע יאהר, ווי איהר קוקט איהם אן, א שווערפּיסיגער, נישט אזא לויפער, נאר א „נעמער" קיין עין הרע א גוטער, און דער קאשטאנעוואטער איז אויך קיין עין־הרע א יאדעריג פערדעל. מיט אזעלכע צוויי פערדלעך, אז גאט שיקט צו גוטע פארשוינדלעך, און א סך, קאן מען האבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל, און פרנסה — דאס מוז מען, ווארום אין דער היים איז פארהאן א ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אלע יאהר, אסתר הייסט זי, און דערפאר האט זי טאקי א פנים פון א רוח. געווען אזא שענע קיין עין־הרע, אזא־נ־איידעלע, א צורה־מלוכה, בשעת איך האב חתונה געהאט פאר איהר; כ'בין נאך דעמאלט געווען א שמייסער ביי יענעם, א בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואס מיר שניי? ווער מיר בלאטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואגען?

אליין גענומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־געהויבען איהם פון דער בלאָטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אַזַ אַזאַ מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס, איז געווען אַ יתומה, און דוקא אַ בעל־הבית'יש קינד, אַ מלמד'ס אַ טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין אָרעמע אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאכען די טאָכטער. האָט מען איהר געדערט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען. און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאַך, זענען מיר געזעסען, רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר'ען הייסט דאָס, יום־טוב איז דאָס געווען, אַלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר, זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?“ שווייגט זי. זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס איך בין אַ שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־שלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע אַ קערבעל עטליכע און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אַזוי קויף איך מיר באַלד אַ פערדעל און ווער אַליין, אם ירצה־השם, אַ בעל־עגלה, זאָג איך, און אַ יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע אַ האָרעפּאָש־נער, האָרעווען קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!“ שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאַט. אַז מיר האָבען חתונה געהאַט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלען, קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אַלע יאָהר אַ קינד; און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אָוועקגעקרענקט אַ צייט! זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, וואָס דו קרענקסט?“ לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאַ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּיס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר, האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער ארבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך ארויסגעריסען איינמאָל אין א שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פאַני קאָנסוליארזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך א צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אפילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּיס א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען א רפואה, פּראָש־קעס אזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר א למדן — ווער, וואָס? אַז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אַזוי איז דער אַנדערער, און אַזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אויס די פערדלעך — אַהאַ! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אַנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אַנדערער אויפ'ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „ווייסע־חברה'ניקעס, זאָג איך, ניט גע־דאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!“... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט א גאַנצע וואָך, פאַחר־ארום הין און צוריק מיט'ןביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און א שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך א מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אַליין א בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אַמאָל אַביסעל בראַנפען, אַמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר א פערד, איז איין עק, אויס גדולה!

א שטיקעל גליק, הערט איהר, פאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — א מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען. קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אַז איך קום פאַרפריה פרייטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דאַרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אויס אויף אַלע זייטען, ווערד אַזוי מיר א נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאַפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאָזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויווען איבער דער גאַנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אַלע ווינקעלעך. חאַטש שפּיעגעל זיך, דער טשאַלענט איז פאַררוקט, דער פּריפּעטשיק אָפּגעשמירט, די קאַץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאָל; נאָכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאַווענען און קום אהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאָג אָפּ די שלום־עליכם'ס, מאַך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראַנפען, עס־אָפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יוך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאָף איך אָפּ קיין עין־הרע די נאַכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראַף, און אין דערהיים וואַרטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אַלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאָך מיט די כשר'ע ציבעלים, די נעהאַקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פּעטשאַ מיט'ן לייטישען קנאָבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאַלץ ווי פון א וואַרעטשיק. אודאי קאָן מען נאָך אַזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאָפען. און אז מע שלאָפט זיך אויס נאָך אַזא וואַרעמעס, וויל מען דאָך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאָגט איהר, איז עפּעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און באַרלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אויס א קוואַרט עפּעלקוואס קיין עין־הרע און מע פאַרבייסט מיט באַרלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאַק איין קאַפּיטעל נאָכ'ן אנדערען; זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאַפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראַקט, איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אהן א פּאַפּאַס, וואַרום

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, געהט ביי מיר קיין עיך הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפררררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלר צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם“ מיט'ן „קאשטאנעוואטען“ וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־אראפ און געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אויס'ן בויגען. און איידער מיר קוקעי זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש“, אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוירפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער“ מיט'ן „קאשטאנע וואטען“, פערווארפען די קעפ ארונטער, בארבלען זיך מיט די פיס הארחלען, ווילען נעבאך ארויסקראטשקען זיך — און קאנע נישט.

— [פון] זינט איך בין צו מיין [שכל] געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־אראב מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל ד א ס ד ר י ט ע מ א ל, קיין עין־הרע ניט!

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאָהר 1902

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אלע כתרילעווקער בעלי־בתים. און האָט פערדיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אריינגעקוקט דורך די פענסטער פון'ם אלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ'ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אויס די כחות, אז עס געהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפּענס" און ווער מיט א שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאַנגער באָרד, מיט א ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאַר'ן

עמוד אויף די פיס; ער איז געשטאַנען פאַר׳ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדראַווענט געטריי, געשמאַק, געוויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאַר די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם געשיקט פאַר א שתדלן, א האַראַטאַיי, מע זאָל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאָל זיי אַנ׳חתמ׳ענען אַ גוט קוויטעל, אָנצייכענען זיי אַ גוט יאָהר.

אויף אַזאַ אַדוואָקאַט, ווי רב מלך, האָבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אַלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאָנט פערלאָזען.

ערשטענס, די געמבע; אַלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אַז אין דער יוגענד האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אַ שאַרפע שטימע, אַ „שאגת ארי"; האָט ער געעפענט אַ מויל, האָבען געציטערט די ווענד פונ׳ם בית־המדרש און עס האָבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען אַ גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי אַ בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאַנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אַביסעל צוגעלעגערט און ס׳איז איהם פערבליבען נאָר דאָס וויינען — נאָר אַזאַ וויינען, וואָס קאָן נעמען אַ וואַנד, אויפוועקען אַ טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה׳ט זיך אויס מיט׳ן רבונו־של־עולם מיט׳ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האָט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאָט, ער זאָל אָפּמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי אַ גוט יאָהר פאַר זיי און פאַר זייערע נאַקעטע, באָרוויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאָנען זיי זיך אַז זייערע הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות־נעבאך, ווערד זיי דאָס האַרץ צעגאַנגען אַזוי ווי וואַכס, און זיי זענען גרייט צו פאַסטען

נאך דריי טעג מיט נאך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אייביג א גוט יאהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אפגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אטעם, טהוט ער זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאזט אויס ווידער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עס הערט זיך עפים א פאל און א קלאפ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! ממ... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערווארפט דעם קאפ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פנים וויים ווי קאלך, די ליפען טוידט, און עפים א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א ווארף. מע טראגט איהם אונטער חלש־טראפען צו דער נאז, מע שפריצט איהם אפ מיט וואסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . .

. . . .

א וואלף אז עס חאפט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א וויילע; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ׳ם אלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטארבען.

עס איז געווארען אויף א ווײלע א טומעל, א גערודער: פון דער ווייבערשער שוהל האט זיך געלאזט הערען א מאדנער קוויטש — דאס האט צביה די חזנ׳טע גע׳חלש׳ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאלען חלשות נאך עטליכע ווייבער.

האט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאן צו די גבאים, און די גבאים האבען א פאטש געטהאן אין די סטענדערס, ס׳זאל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאנגען צום עמוד און האט זיך געשטעלט דאוונען ווייטער, און דער גאנצער עולם האט געדאווענט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האט געגעבען דעם לעצטען בלאז.

נאכדעם האט מען געמאכט א ברכו, זיך געשטעלט דאוונען דעם וואכענדיגען מעריב, און אז מע האט אפגעדאווענט דעם וואכענ־דיגען מעריב, איז מען געגאנגען ארויס מחדש זיין די לבנה, און אז מע האט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאלט גע־גאנגען אהיים זיך אפפאסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזעל וואָרעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאט א טרונק וואסער.

אין א שעה ארום נאכ׳ן אפפאסטען זיך איז דער גאנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלייצט מיט מענשען. ס׳איז ניט געווען קיין שפילקע דורכצוווארפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויעגעלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האבען זיך אליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צונעלאזט די שמשים. א קליינינקייט — אזא מת!

די נאכט איז געווען א ליכטיגע און א ווארעמע. די לבנה האט אראפגעשיינט אויף כתרילעווקע און האט אנגעקוועלט פון די ארעמע לייט, וואס זענען געקומען אפגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאר זיין אוועקגעהן אהין אין זיין וויטען וועג אריין. און אז מע האט זיך אפגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אלטען בית־המדרש, האט זיך רב יוזיפיל דער רב אוועקגעשטעלט מאכען א הספד, און דער גאנצער עולם האט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האט אויסגעוויזען מיט פסוקים און מיט מדרשים א סך, אז רב מלך דעם חזנ׳ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון א געוויינטליכען מענשען, אז אזוי שטאר־בען שטארבט נאר א צדיק, און א גרויסער צדיק, אז אזא צדיק געהט פון דאנען גלייך אין גן־עדן אריין, אזא צדיק בעדארף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדארף זיך ווינשען אזא טוידט, ווארום נישט איטליכער איז זוכה צו שטארבען יום־כפור צו נעילה ביי׳ם עמוד, ווען גאט האט מוחל געווען אלע זינד — און אזא צדיק, אז ער פאהרט־אפ פון שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט איהם געהן בעגלייטען, און אזא צדיק, אז ער שטארבט־אפ אין שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט וויינען און קלאגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאגט אויף דעם צדיק, וואס מיר האבען פארלארען, און בעט איהם, ער זאל דארט זיין א מליץ־יושר פאר׳ן כסא־הכבוד צום נייעם יאהר, טאמער וועט ער טאקי אויסבעטען פאר אונז אלעמען א גוט־יאהר, — שוין צייט גאט זאל רחמנות האבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאנצער עולם האט געוויינט, געגאסען מיט טרערען און געגלויבט, אז זיי האבען אוועקגעשיקט פאר זיך א גוטען שליח, א רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ׳ס ארט.

און רב יוזיפיל האט, אפנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האט אויסגעלאזט זיין הספד מיט די דאזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאנג-לאנג נאכדעם האט מען נישט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזנ'ס טוידט און פון דער לויה, וואס ער האט געהאט, און מע האט געזאגט מיט א זיפץ:

— יא, א י ה ם מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח=מנות'ען

געשריבען ואין יאהר 1902

צוויי שלח־מנות׳ען

א.

ס׳איז שוין לאנג נישט געווען אין כתריל׳עווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז. און פונ׳ם שניי איז געוואָרן א טוואַן ביז׳ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאַריש קעלבעל האט זיך אויסגעוויזען, אז סע שמעקט מיט ווער᾽סנע, האט דאס אנ־געהויבען בלעקען, פערריסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מאָרדע און ארויסגעלאָזט א האלבען „מע!“ אויף דער גאס זענען גע־לאָפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אראָפ־באַרג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואָס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס׳אין נישט פורים, נאָר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאָדט, אין דער רעכטער בלאָטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעכיג נעזעל; איינע א בארוויסע, מיט גראבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען“; שענע שיך! אז מע גײהט,

פ׳ואטשקען זיי און סע שלעפּט זיך נאָך אַ פּאַרעשווע, וואָס גיט אַלע מאָל אַ ליאַסק מיט אַ קוויטש, און אַז מע טהוט זיי אויס, ווענגען זיי אַ פּוד. דאָס איז געווען אַזעלכע שיך, וואָס מע זאָגט אויף זיי: „איידער אַזעלכע שיך, איז שוין גלייכער באָרוויס“... ביידע נחמה׳ס האָבען געטראָגען שלח־מנות׳ען, איבערגעדעקט מיט אַ ווייס סערוועטעל, און צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען ביידע מיידלעך זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאַקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאַקי צו אייך.

— אַ היסטאָריע בנאמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אַנו, ווייז נאָר דיין שלח־מנות, נחמה?

— ווייז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה׳ס האָבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאָן זיך צוזעצען אויף אַ ווייל, און גאָט האָט זיי צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצעל נעבען איין איינפאָהרהויז, האָבען זיי אויפ־געהויבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בע־זעצט אויף דעם דאָזיגען קלעצעל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלעך און בעטראַכט די שלח־מנות׳ען.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס. נענומען פינפטהאַלבען קערבלעך פאַר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען א „קליידען" מיט א „שיכען"! מילא, דאָס קליידעל איז געווען א קליידעל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאַרט א קליידעל; די שיך אָבער זענען מאַנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט א פוס, ווי א דעיזשקע, און דערצו האָט ער נאָך א טבע דרעהען די אָבצאַסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון א שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אָפענס, מיט האָניגפאַרפעל, און דאָס אַנדערע א קיילעכיגס, פוןביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, א צוקערלעקאכעל, מיט א ראָזינקע אריינגעשטעקט סאַמע אין מיטען, א גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, א שען שטיקעל קור־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און א היבש שטיק קאָרע־נער לעקאַך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אַלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר א גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען א ריינער האָניג, צי דער לעקאַך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאָקי נאָר ווי א גערירטע פעכקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאָטע רב אייזיק'ס, גענומען זעכס קערבלעך פאַר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאַנג, איז זי דערפאַר גענאַנגען באָרוויס, און זלאָטע האָט זי געשאָלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אזוי געהט דאָס א מויד א גאַנצען ווינטער באָרוויס? דו ווילסט, אָפנים, זיך פאַרקיהלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער. זי האָט בע־סער געקליובען דאָס געלד אויף פסח: אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאַכען א פאָר שיך אויף הויכע אָבצאַסען מיט קולקעס

און א סיצען קליידעל מיט אובארקעלעך. קאפעל דער שוסטער, וואס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח מנות, וואס נחמה די שווארצע האט געטראגען, איז בעשטאנען פון א פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאכער, א היבש האניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואס פון ביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט א פישעלע און אנגעפילט מיט קליינע זיסע פארפעלעך, און צוויי גרויסע מאהענדלער, שווארצע, גלאנצענדיגע, דורכגעשפיגעוועט מיט יאדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפרעגעלט אין האניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאראנץ, וואס דער ריח איז זיך צעגאנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואס איך וועל דיר זאגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האט געזאגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שווארצער מיט א קאמפלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאמפלימענט פאר א קאמפלימענט און האט א טאפ געטהאן מיט'ן פינגער דעם המן־טאש.

— אט א המן־טאש!... — האט געזאגט נחמה די שווארצע און האט זיך אזש בעלעקט. — אט דאס הייסט א המן־טאש!... איך וועל דיר זאגען דעם אמת, איך פארגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאש... אזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האב נאך היינטיגען טאג אין מיין מויל נישט געהאט, וואלט איך א בעלן געווען פארזוכען פון דעם ראזינגען המן־טאש חאטש א שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האב היינטיגען טאג עפּיס געגעסען? נישט מעהר זאלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאכט נחמה די רויטע און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — נעם, פאלג מיך, נחמה, דעם המן־טאש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערחאפּען. וואו שטעהט דאס, אז שלח־מנות מוז זיין מיט א המן־טאש? אט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אהן א המן־טאש?

— לאם איך האבען אזא יאהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאגט נחמה די שווארצע, צעברעכט דעם המן־טאש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואס איך וועל דיר זאגען! ס'איז דאך טעם גן־ערן, בנאמנות! א חסרון נאר, וואס סע מעהר נישטא... פאר דיין המן־טאש, נחמה'ניו, קומט דיר א שטיק לעקאך פון מיין שלח־מנות, ווארום וועדליג מיר וועלען זיך דא אננעמען פאר'ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט א שטיקעל לעקאך און מעהר מיט א מכה... מאהל דיר, פון גאנץ פריה אן ביז איצטערטא — טרעף, וויפיעל האב איך געמאכט? קוים־קוים א גילען מיט צוויי גראשען. אי דאס — זענען די צוויי גראשען מיט א לעבעל... וויפיעל האסט דו געמאכט, נשמה מיינע?

— איך האב דאס אויך ניט געמאכט, א מכה זאל זיך זיי מאכען! — זאגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאך און שלינגט גאנצע שטיקער, ווי א גאנז. — הלואי איך זאל פאר'ן גאנצען טאג מאכען א גילען!...

— שענע נגידית'טעס, זיי מעגען זיך, נישקשה, אלע באגראבען! — זאגט נחמה די שווארצע און בעלעקט זיך נאכ'ן לעקאך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שיח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראצט און קראצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער. קומען זאל אויף איהר א מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרון'ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, נעהט זי און שענקט מיר א צוקערלעקאַכעל פאַר'ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען אַרויסוואַרפען פאַר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זלאַטע'ס צוויי צוקערלעקאַכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נאַ, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאַכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעכאַפּט פונ'ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה'ניו, וואָס ס'איז מיר געבליבען פונ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאַרישע מויד? — בערוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט א טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרעראַמט, מע וועט זיך ניט אַרומקוקען.

און ביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אַהין, די אַנדערע אַהער, גלייך ווי ס'איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, א אידינע מיט אַ קיילעכיגען פּנים און א גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות'ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

LOOGN RATSIOOGN

רב יאסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האט ער געהאט אין כתרילעווקע) איז געלעגען אויף דער קאנאפע און האט געחראפעט. און מנשה, א בחור פון א יאהר אכטצעהן מיט רויטע באקען און מיט א לאנגער ליוסטרינינער נאקידקע, האט ארומגעפאדקעוועט ארום דער מאמע, גענאשט אלע מאל א שטיקעל האניגטייגעל, א צוויי פארפעלעך אדער א מאהנדעל; ער האט זיך אזוי אנגע־שטאפט מיט די אלע גוטע זאכען, אז די צייהן מיט די ליפען זענען איהם געווען שווארץ און דער בויך האט אנגעהויבען „רערען“.

— מנשה, טאמער ווילסט שוין אמאל געווען גענוג, מנשה? — זאגט איהם זעלדע אלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאפט אריין אין מויל אריין אלע מאל איין אנדער שטיקעל, „דאס לעצטע מאל“, און ווישט אויס מיט דער צונג די ליפען.

* * *

— א גוט יום־טוב, די בעל־הבית׳טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די שווארצע און טראגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט א פריינד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאטע רב אייזיק בעל־בריתניק׳ס. — מאכט נחמה די שווארצע אוןווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאס בעקען. .

זעלדע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר׳ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אף דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואס איז דאס? מנשה, טהו נאר א קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאפט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאכט אזא געלעכטער, אז רב יאסי לעמעשקע פאלט שיער אראפ פון דער קאנאפע א דערשראקענער.

— הא? וואס? וואס איז? ווער איז דארטען?...

— זעה נאר א שלח־מנות! — מאכט צו איהם זעלדע און לעגט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאכען, און רב יאסי לעמעשקע טהוט א שפיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און שלאפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאגט צו איהר:

— זאלסט זאגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאל דער־לעבען איבער א יאהר און זאל קיין שענערען שלח־מנות ניט פאר־מאגען!

— אמן גם אתם! — מאכט נחמה די שווארצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — זאגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאן! וואס זאגסט דו אויף איהר. מנשה?...

ד.

זלאטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואס האט אלע יאהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיעדט פונ'ם שלח־מנות אפנעמען און ארויסגעבען, אז זי האט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאמאנדעווען מיט'ן מאן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאר ווייל ער פראוועט אלע יאהר א ברית).

— אייזיק, נעם אט א יענם שטיקעל טארט און לעג אוועק אהער, און דאס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאהנדלעך פון דאנען לעג־צו אהין, אייזיק, און דערלאנג מיר יענס קישעלע וואס מיט די פארפעל, ניין ניט יענס, אט א יענס! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאר, ווי מע בעדארף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענס לעקאכעל, דאס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לאַצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער חאפטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע טוטקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע ווילדע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפיס גאר אויף א נעלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאַ, גיב דאָס אָפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טחוט אַ שמייכל נחמה דער רויטער דעם בעקעל מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַריין.

ח.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל, און חאָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס בײ'ם אַנדערען קונים, אַבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע האַפּט איינער בײ'ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע גייט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי עס געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לעך, און ווינטער גייט מען אַריין איינער צום אַנדערען זיך אָנ־וואַרעמען אַביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פריינדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל ניט, און אפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס'איז אַ לעבען, ווי „אונטער'ן באָד".

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אַז רב אייזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואַרט, אַז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אָנידער־געשטעלט ביי דער טיר און געוואַרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפּערען... און אַזוי זענען זיי געשטאַנען ביידע איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, ווי די האָהנען, און געוואַרט, ווער וועט אָנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אַזוי אָוועקשטעהן ביידע אַ גאַנצען טאָג, ווען עס זאָלען ניט געווען אָנקומען זייערע ביידע ווייבער פון'ם מאַרק, ביידע מיט פלאַמענדיגע פּנים'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאַר כעס.

— אייזיק, פאַר וואָס דאַנקסט דו איהם ניט אָפּ פאַר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט? — רופט זיך אָן זלאַטע צו איהר מאַן.

— יאָסי, פאַר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאַן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָך! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט אַ „לעמעשקע“? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף אַ קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען. אַז ער רופט איהם „לעמעשקע“.

— איך האָב מורא אָנהויבען זיך מיט אַ „בעל־בריתניק“!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף אַ קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אַז ער רופט איהם „בעל־בריתניק“.

דאַכט זיך, אין פלוג, וואָס ליגט אַזעלכעס אין'ם וואָרט „בעל־בריתניק“? איטליכער איד, אַז זיין ווייב ווערד געלעגען און האָט אַ יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אַכטען טאָג אַ בעל־בריתניק.

רב אייזיק אָבער האָט אַלסדינג אויף דער וועלט געקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק“. דאָס איז פאַר איהם געווען טויזענד מאָל ערגער ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבעל געווען יענעם צערייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פלוצים פערפאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאַטע און זעלדע האָבען גערעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און גענוג. וואָס „שלח־מנות"? ווער „שלח־מנות"? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו וועסט ניט איינגעבען צום מיראָוואַי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען! — האָט זלאַטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע"! אָט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואַי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק" אַ פּאַפּיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראָוואַי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אַנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגעגעבען צום מיראָוואַי.

ו.

דער כתרילעווקער מיראָוואָי, פאָן מילינעוועסקי, א גראָבער פּריץ מיט א לאַנגער באָרד און מיט א הויכען שטערן, איז שוין אַזוי לאַנג מיראָוואָי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפּט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדענס כאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי א איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר א אידישער קאָפּ אויף איהם!"... — זאָגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פּאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאַלען געזונד זיין. — נישט חלילה פאַר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאַר פייגען און פאַר פעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פאָן מילינעוועסקי האָט פיינט מאַכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאָזט ער זיי נים, וואָרום ס'איז א מעשה אָהן אַיין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פאָן מילינעוועסקי איז א רודף־שלום'ניק); אלאָ ניט, טהוט ער אָן די קייט און שניידט: „פּאָ אוקאַזו נאָ אָסנאָוואַניע טאַקאָי־טאָ אי טאַקאָי־טאָ סטאַטי פסק'ע איך אָפּ הערשקען זאָ פּאָסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זאָ פּאָסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאַרהאַן.

פונקט צוויי וואָכען פאַר פסח איז געווען דער משפט פון'ם „שלח־מנות". דאָס מיראָוואָי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטויסען מיט אידען און ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפּילקע דורכצוּוואַרפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופען פאַן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער: און איידער דער מיראָוואַי האָט נאָך אויסגערעדט א וואָרט, האָבען זיי אַלע פיער מיט א מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אַלע און העכער פון אַלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— גאָספּאָדין מיראָוואַי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאָ עטאָ הולטייקע דאָ מיניע פּריסלאַיעט הייִנטיגען פּורים חאַראָשי שלח־מנות נאָ לייטיש געלעכטער! פּארשיווי שטרודעל אי אָדין צו־קערלעקאַבעל, פּראָסטאָ חוזק, סטראָם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס גאָרניט אויסהאַל־טען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין האַרצען. — דאַי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאָק זאַלאַטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שוויַיג, דו פּיסקאַטע! דוואָ פּאָדושיטשקי, גאָספּאָדין מיראָוואַי, דאַי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישברויט, אי צאַר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פּרעה'ס מכות! א האַמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאַקאָי האַמענע אוכע? סע הויבט זיך גאָר ניט אָן!

דער מיראָוואָ האָט געפּרובט איינשטילען די ווייבער פריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפט ניט, ס'איז אונמעגליך זיי צו צו־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די ווייבער אַרויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארויס, סע זאָל ווערען אביסעל שטילער, מע זאָל האָטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט, און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דאַ ראַבינאַ! — האָט ער זיי געזאָגט. — דאַ ראַבינאַ סוואשים האַמענעאוכע! — און דער גאַנצער עולם איז אוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, ווערליג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אַזאַ איד, וואָס קאָן איבערטראָגען אויף זיך אַלם־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז׳ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען, וואָרום אַ מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאַשינע. דער חסרון איז נאָר געווען, וואָס איצטיגס מאָל האָבען זיי גערעדט אַלע פיער אינאיינעם, איינס איבער׳ן אַנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אַלע מאָל אריינגעמישט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אוים? אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... אַז אַלע האָבען זיך גוט אָנגערעדט, אָנגעשריגען און אָנגעקריגט, און ס׳איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו ביידע צדדים פּאַוואָלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ זיפצעל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אַזאַ יום־טוב, אַזאַ הייליגער יום־טוב, פּסח! אַ קלייניגקייט — פּסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ ים, אין דער טריקעניש! געבלאָנזעט אין דער מִדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ׳ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאָלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אַליין זאָלסט דו ליעב האָבען!״... צום סוף, אוי, צום סוף קריענען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות׳ערייען... אַ חלול־השם פאַר גויים, כלעבען, אַ חלול־השם!... מע זאָל בעסער

אין זינען האָבען מעות-חטים, אָרעמע לייט נעבאַך האָבען נאָך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאַלץ און פון שאר-ירקות שמועסט מען ניט, — מצות האָטש, גוואַלד, מצות אויף פסח! אַ קלייניגקייט — פסח! אַזאַ יום טוב! אונזערע עלטערען זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, אַריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, אַזאַ תורה!... פאָלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אַנדערען, ווערד שלום, און געהט אַהיים געזונטערהייד און האָט בעסער אין זינען, עס געהט אַזאַ יום-טוב, אַזאַ גרויסער, אַזאַ הייליגער יום-טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען אַרויסרוקען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט געלאַכט פון רב יוזיפיל'ס משפט מיט אַ ווערטעל: „יאַק נע פסק, טאַ פּסאַקעץ", ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאָר אינוועניג ביי זיך אין האַרצען האָט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אַז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האָט זיך געשעמט נאָך אַ מאָל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח-מנות...

* * *

דעם ערשטען טאָג פסח אין דער פריה, נאָכ'ן דאַווענען איז רב יאָסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל-בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח'דיגען וויין, אַז ער איז היינטיגס יאָהר גאָר אַ חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאַטע'ס פאַלירטשיקעס; און דעם אַנדערען טאָג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל-בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאָסי לעמעשקע אויף קידוש, גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך פונ'ם פסח'דיגען וויין פון ראָזינקעס און פון זעלדע'ס פאַלירטשיקעס. און

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אַז זעלדע מיט זלאַטען זענען זיך צענויפֿגע־
קומען און צערעדט פֿונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימ־
עהל אויפ'ן וואַסער, און ביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואַר־
צע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאַט זייער עהרליך אויס־
פֿומעניש: תיכּף נאָך פּסח האָט מען זיי געגעבען דעם וויַ

נישטאָ קיין מתים

CORPORATIO
TARTU.

געשריבען אין יאהר 1902

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפיגע בלאָטע. וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי בּאַרען־בוימלעך. איהר הערט אַ פישטשען פון פויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום; דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול

KORPORATSIOON LIMUVIA

איינע וועקט די מאַמע, זי זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאָכטער, וואָס פון איהר איז געוואָרען!

— זאָלסט אויפשטעהן, מאַמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און אַ קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטעריגער שרה־פּערעל, וואָס זי איז געווען ביי דיר דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג, ווי אַזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואַלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס, וואָס געהען נאַקעט, קיין העמדעלע אויפ'ן לייב, וואָרום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאָקטערט זיך, מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרייען אויך „מאַני“, און ס'איז ניטאָ! און דירה־געלט מאָנט מיך הענזיל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער ווערד היינטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס'איז ניטאָ! צו וואָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...

די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אויפ'ן קבר זיך קלאָגען אויף איהר מאַן, וואָס מע האָט איהר געגעבען; מע האָט געמיינט איין אַנטיק, אַ צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מיידלעך האָבען איהר דענסטמאָל מקנא געווען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ער איז גאָר אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, פאַרגינט זיך אוועקגעבען היינטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין“, און פאַר'ן ערשטען פּסוק פון „אתה הראית“ איז ער אַ בעלן געווען אָפּצאָהלען פאַראיאָהרען אַ דרייערעל! און וויפיעל ברענגט ער אויס אויף די ביכלעך, וואָס ער קויפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און וואָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אויף יענער וועלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט וואָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט

איינלעגעז, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאַרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אויס שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אַזוי אַלע איבעריגע ווייבער וויינען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אויס זייער ביטער הארץ דורך טרערען, רעדען זיך אויס אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרייהע, טאָמער וועט ווערען האָטש אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אַז מע וויינט זיך גוט אויס, ווערד טאַקי גרינגער...

איך דרעה מיך אַרום צווישען די אַלטע האַלב־איינגעפאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאַן מיט דער לאַנגער פלאַכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אַזוי אַלט, אַז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפּוצט, די באָרד צעקעמט, איטליכס הערעל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאַכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרייטער מיט קאַנדעלצו־קער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאָגט מען אויף איהם אין כתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט א איד? — רוף איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פּאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז אזוי אַלט, אַז ער מעג זיך פערגינען צו זאָגען אַלעמען „דו“.

איך זאָג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דאַרף, דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אַפּ שלום־עליכם און שמקעט מיט די ליפּען, רעדט מיט אַ פּייף:

— אַ? ביזט דו דאָס? געקענט דעם טאַטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאַה, געווען אַ טייערער איד, און דעם פּעטער פּיני, אויך געווען אַ שענער איד, און דער פּעטער בערקע ליגט אויך דאָ ביי מיר, און די מוהמע חנה — אַלע געקענט, אַלע געשטאָרבען, אַלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטאָרבען. נישט געבליבען איינער אַ רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטאָרבען (ער טהוט אַ זיפץ און אַ מאַך מיט דער האַנד). פריהער די קינדער באַגראָבען, אַלע קינדער באַגראָבען, נאָכדעם איז זי אַליין אוועק־געשטאָרבען, געווען אַ צדיקית, מיר צו לענגערע יאָהר, מיך גע־לאָזט אַליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאַכט ער — נישט גוט, נישטאָ קיין מתים.

— נישטאָ קיין מתים? — זאָג איך.

— נישטאָ קיין מתים. — זאָגט ער.

— מע האָט אויפגעהערט — זאָג איך — שטאַרבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואָס איך שייך שטאַרבען? — זאָגט ער. — שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר וואָס? קליינוואַרג, נפל'עך, אָדער קבצנים; וואָס האָט מען פון זיי, משטיינס געזאָגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאָכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים אַ שטיקעל ברויט. וואָס זאָל מען טהון? אַ ברירה האָט מען? (ער טהוט מיר אַ ווייז מיט דער אויסגעטריקענטער האַנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אָט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואָס האָט מען פון זיי? וויינען זיך אָז ווי די פּויקען, וואָס אהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלט? געה פיהר זיי, ווייז זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאַטענס משרת! עס מאַכט זיך, איינע וויינט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאָר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערען, געבען אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטיקעל ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה? אַז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבען דאַרף מען, און חתונה מאַכען איין אייניקעל אַ יתומה׳לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געווען אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פאַקענטרעגער, איין אַלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פּרנסה, אַ שענער פאַרדיענער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אָנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּיס, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?“ זאָג איך: „וואָסער נדן?“ זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז איהר גיט אַ פופציגער נדן“. זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים׳ס קעפּ! אַ פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערס? איך וועל געהן גנב׳ענען, צי אויסגראָבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?“... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אוים שדוך. און גערעדט מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך גערעכט; זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פרנסה אין האַנט“... אַ שענע פרנסה! אַז וואו ס׳איז געווען ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

פאַרבענגט אַהיים

געשריבען אין יאהר 1902

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט װיסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אַז עס קומט אָן אַהין, קומט דאָס אָן שוין אַביסעל שפּעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפּעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפּעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפּעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם". שפּעטער, אַז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פשט פון „ציוניזם", אַז עס נעמט זיך פון „ציון" וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפּעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

ווארען אין שטאדט, וואס זאל איך אייך זאגען? — חוכא וטלולא! מע האט זיך געהאלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען, מיין איך, האט מען בעדארפט הערען פאר א מייל, און די גלייכ־ווערטלעך, וואס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאקטאר, אויף דעם דאקטאר נארדען און אויף אלע איבעריגע דאקטוי־רים, וואלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאל זיי צענויפזאמלען, פערשרייבען און ארויסגעבען בעזונדער אין א ביכעל; איך בין אייך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאלץ און א סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד, וואס מע דרוקט זיי אלע יאהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האבען די כתרילעווקער לייט, אז כל־זמן זיי לא־כען — לאכען זיי, נאר אז זיי לאכען זיך גוט אן, הויבען זיי ערשט דעמאלט אן צעקייען די זאך נאך א מאל און נאך א מאל און הויבען אן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האט מען געלאכט, געמאכט חוזק, געזאגט ווערטלעך; נאכדעם האט מען אנגעהויבען זיך צוהערען, וואס מע רעדט און וואס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קייען „נאך א מאל דאס אייגענע ווידער צוריק", און שפעטער, אז מע האט דערהערט שמועסען עפּיס פון א באנק, א אידישע באנק מיט אידישע אקציעס, און וויבאלד אקציעס, איז דאך, אפנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק. „געשעפט", „לשון געלד", — און מיט געלד וואס קאן מען היינטיגע יאהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, וואס איז אליין אויך א גוטער כתריליק גלייך מיט אלע כתרילעווקער? און פון דעמאלט אן האט מען זיך גע־נומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאנץ געשמאק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואס איהר פועל'ט ביי זיי וואס איהר ווילט. דאס, וואס נעכטען האט זיך זיי נערדאכט קרום ווי א קאטשערע און שווער כקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

גלייך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפ־עסען אַ בייגעל, אָדער אויסרויכערען אַ פּאַפּיראָס. אָפּקויפען ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאַרען, אין וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלד איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאַמבול און מיט'ן טערס אינאַיינעם. פאַר'ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס'איז דאָך עפּיס אַ געשעפט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפען? עט, נאַריש־קייטען! פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאָר — ניין, טאַקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס'איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ „חברה“, און מע האָט געקליבען „טשלענעס“, אויסגעוועהלט אַ פּרעזידענט, אַ וויצעפּרעזידענט, אַ קאַזנאַטשיי און אַ סעקרעטאַר און אַ קאָ־רעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטלי־כער האָט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער אַ קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך. יונגע לייט האָבען געהאַלטען פלאַם־פייערדיגע „רעדעס“, געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון“, „ציוניזם“, „ציוניסטען“ האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל“, „דאָק־טאָר נאָרדוי“ און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפטער און אָפטער. „טשלענעס“ זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפ־געקליבען אהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אָוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס מהוט

מען מיט'ן גנלד: צי מע זאָל דאָס קאַפּיטאַל דערוויַיל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד" פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאָל דאָס אַפּשיקען אין צענטער אַריין, צי מע זאָל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלויבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָבען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער", וואָרום אַז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", — פון וואַנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פערקעהרט, אַז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג"...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין איידעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אָנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָזיגע פּיראַמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז געגאַנגען אייננעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַביסעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פּיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד־

יאָהר, אז מיר קוקען ארויס... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, וויינען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל א טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתרילעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פּרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פּי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האָט נח דער פּרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט געראָנען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעכאַפּט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אויס די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פערלאָזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פערלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע. וואָרום אז איהר וועט זיך פערלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז א סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון א דונער, איידער אויסרייסען ביי א גביר א קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יוי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האָבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאָלען גאָר האָבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באַנק! אודאי באַדאַרפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאָל ניט אָפּשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאָלען אויך האָבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באַנק“! איך מוז אייך אָבער זאָגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואָס אונזער קאַזנאַטשיי וועט אונז דאָ באַלד פאַרשטעלען, האָבען מיר נאָך נישט די גאַנצע סומע אויף צו בעצאָהלען אפילו פאַר איין אַקציע. עס פעהלט אונז נאָך כמעט העכער האַלב, דאָס הייסט, א פינף־זעכס קאַרבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאָלט זיך אָנטהון א כח טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט און טאַקי באַלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאָן, און זעהען, סע זאָל ווערען די גאַנצע סומע, צעהן רובעל, גאָר אַהן א שום תירוץ!... און לאָזען אונזערע ברידער אויף דער גאַנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פאַרהאַן ציוניסטען, וואָס סע ברענט אין זיי דאָס הייליגע פייערעל פון ציון, און לאָז דער דאָקטאָר הערצל זעהען, אז זיין האַרעוואַניע פון אונזערטוועגען איז חאָטש ניט אומזיסט!...

• • •

פּליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ“ — דערפון ווייסט מען נאָך נישט אין כתרילעווקע — און דאַנקען גאָט, וואָס מע ווייסט נאָך נישט. דער געפּילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך גענוג גרויס; מע זאָל נאָך דערצו דאַרפען פּאַטשען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ“, וואָלט מען גאָר טויב גע־וואָרען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. דאַרטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א וואָרט, גנעהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פּלייצע.

— וואָס זאָגט איהר אויף אונזער פּרעזידענט? האַ?

— א פּיסק — דער רוח זאָל איהם נעמען!

— און א קענער! ער האט דאך אויסגעמישט קאשע מיט בארשט, גמרא און ספרים און אלע ביכער.

— מע באדארף האבען א קאפ פון א קלויסטער, מע זאל דאס אלסדינג געדענקען אויסווענדיג!

— בהמה! יענער זיצט טאג ווי נאכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז נעבליבען, מע זאל אויסשרייבען איין אקציע. נאר ס'איז גרינג צו זאגען „אויסשרייבען איין אקציע". ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער, אז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באנק איז ערגיץ ווייס איך וואו, אין לאנדאן? האט זיך אנגעהויבען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אהין, בריוולעך אהער. שמעיה דער סעקרעטאר און דער קארעספאנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האט זיך אפגעשריבען, ווי מע זאגט, אלע פינגער, ביז ער האט בעקומען א קלארע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד. נאכדעם, אז ער האט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד, האט ער געהאט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פאסטמייסטער. דער בעקאנטער כתרילעווקער פאסטמייסטער, א גראבער פריץ, און א גרויסער מפונק, קאן נישט איבערטראגען דעם ריח פון קנאבעל (חאטש קנאבעל ביי'ם עסען האט ער אליין ליעב דאס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פאסט, האלט ער זיך ביי דער נאז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאמקא... טשעסנאק...

אז שמעיה האט איהם דערלאנגט דעם פאקעט, האט ער איהם א שמיץ געטהאן צוריק אין פנים אריין: ס'איז ניט אזוי געשריבען דער קאנווערט, ווי מע בעדארף. דאס אנדערע מאל האט ער איהם א שמיץ געטהאן אין פנים אריין: ער זאל געהן ברענגען טריוואכס. דאס דריטע מאל האט ער שוין ניט געהאט צו וואס זיך צו טשעפען, האט ער בעטראכט דעם פאקעט פון אלע

זייטען, גענומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות, און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?“ האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעחאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן, ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק“! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א כך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

א איך מוז דיר זיין א מאשעניק! א איך מוז עמיצען אפנארען! ס'זאל זיין איין אנדערער אויף מיין ארט. וואלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פאקעט! דו ווייסט, אז איך האב רעכט ארעס־טירען דיין פאקעט מיט דיר און מיט אייער גאנץ „קהל" אינאיינעם דערפאר, איהר זאלט ניט אריבערשיקען אונזער געלד קיין לאנ־דאן? מיר וועלען הארעווען, אקערען מיט דער נאז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויף'ן גרייטען, פרעסען און זויפען און נאך נעמען און אריבערפעקלען אונזער געלד דער שווארץ יאהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאוווסקע באנק"!...

שמעיה האט שוין געזעהן, אז ער האט אנגעארבייט א גוטע חתונה. האט ער אנגענומען א פולע מויל און האט אפגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואלט אפגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאל קאנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אבער געווען צו שפעטליך (א סך קארעספאנדענטען וואלטען אפשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קארעספאנדענציעס. וואס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאר בלאטע! צוריק חאפט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קארעספאנדענט איז געהרען גע־ווען, אז ער האט אפגענומען דעם „רעצעפיס" און איז אוועק פון דער פאסט, ווי איין אפגעשמיסענער.

אוועקגעשיקט דאס געלד, האבען די כתרילעווקער ציוניסטען אנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער אקציע פון טאג אויף טאג. ס'איז אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האט מען זיך א נעם געטהאן צום סעקרעטאר, צום קארעספאנ־דענט הייסט דאס, טאמער האט ער ניט אהין געשיקט דאס געלד, וואו מע בעדארף, אדער טאמער האט ער ניט אזוי געשריבען דעם אדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האט נעבאך געהאט צו זיננען און צו זאגען; לא־די ער האט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאמיטעט, אין צענטער און אין לאנדאן, האט ער נאך בעדארפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואָס האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיעבעטער ריפּ... פאַר די מתנגדים, דאָס הייסט, פאַר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואָס האַלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאָס דערווייל געווען אַ שטיקעל עסק: — „מיר האָבען דען נישט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? — האָבען זיי געזאָגט און געריי צט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האָבען אייך דען ניט געזאָגט, אַז מע וועט נאָר אויסנאַרען די עטליכע גילדען, און געה לאָז מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האָט גאָט רחמנות געהאַט אויף אונזער קאָרעספּאָנדענט און ס'איז איהם אָנגעקומען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען אַ בריעף פון לאָנדאָן, אַז די אַקציע, וואָס ער האָט אויסגעשריבען, איז שוין דאָ, דאָס הייסט, נישט דאָ, אין כתרילעווקע, נאָר אויף דער גרעניץ; מע בעדאַרף זי נור אָפּשטעמפּלען.

עס איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ קיין אַקציע! האָבען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאַר: וואו איז דיין אַקציע? נאָך שטעמפּעלט מען זי?... און האָבען איהם ניט געזשאַלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאָך איז דאָס שטעמפּלען גוט געלעגען אין האַרצען, נאָך מעהר ווי די אַקציע אליין; ער האָט פונ'ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך גענומען איבער־אנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האָט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאָל אַזוי לאַנג האַל־טען איין אַקציע און שטעמפּלען זי? מע זאָל זי, דאַכט מיר, בעדאַרפען אָפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואָלט זי שוין אויך בעדאַרפט זיין לאַנג אָפּגעשטעמפּעלט!"... און דער חברה ציוניסטען האָט ער געזאָגט אַלע טאָג:

— ממה נפשך, איהר האָט געוואַרט אַזוי פיעל, וועט איהר וואַרטען נאָך אַביסעל; אַזוי לאַנג, ווי עס האָט געדויערט, וועט שוין געוויס ניט געדויערען...

און כך הוה: עס האָט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אָנגעקומען אַ פּאַקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאָמען (אונזער קאָרעספּאָנדענט האָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון מיט'ן פּאָסטמייסטער). און אַז ס'איז אָנגעקומען דער פּאַקעט, האָט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אַלע טשלענעס טאַקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אַזוי ווי אַלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האָבען אומעטום און אַלע מאָל קיין צייט ניט און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואָס מע האָט זיך געשטופּט און געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע, געקראָכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, געריסען איינער ביי'ם אַנדערען פון די הענד און בעטראַכט די אידישע אַקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק".

לאַנג־לאַנג האָבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפּיע־געלט אין דער אידישער אַקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק", תחילת געזיפצט און נאָכדעם געזאָגט איטליכער בעזונדער איין אַנדער המצאה: ס'איז געוואָרען עפּיס אביסעל פרייליכער, עפּיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואָס וואַל־גערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארויס אויף אַ ידיעה, און פּלוצים נעמט ער אַפּ זעהר, זעהר אַ גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פרייליך, אי עס ציהט דאָס האַרץ; עס גלוסט זיך געהן טאַנצען, און טאַקי אביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפּעטער, אַז דער עולם האָט זיך גוט אָנגעקוקט, האָט רב יוזיפיל דער רב, וואָס האָט פיינט שטופּען זיך אויבען־אָן, חאָטש ער איז רב, אַ זאָג געטהאָן:

— אַנו, ווייזט נאָר אהער?

און ער האָט זיך אָנגעזאָטעלט מיט אַ פּאָר ברילען, געקוקט, געקוקט, פּאַוואָלינקע בעטראַכט פון אַלע זייטען די „אידישע אַקציע פון אונזער אייגענער באַנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האָט ער אָנגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל, געמאַכט אַ ברכה „שהחיינו", און ווידער אַ מאָל געקוקט

און געקוקט אין דער אַקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אַנ־געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט געמענט שווערען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם אַ פרעג געטהאָן. — מע באַדאַרף זיך פרייהען, טאַנצען באַדאַרף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפיל דער רב האָט נישט באַלד געענטפערט. ער האָט ארויסבעקומען ערגיץ פון אַ קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאַפּאָ־טע, כמעט ביי די פּאָלעס, אַ משונה־מאָדנע פעטשיילע, האָט אויס־געשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אַז ער האָט אַ וויש געטהאָן די אויגען, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ זיפּץ און מיט זעהר, זעהר איין אַנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פאַרבענגט אַהיים...

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאָנאָלאָג פון אַ בתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאָהר 1902

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד).

— ווען איך בין ראָטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרי־לעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין ראָטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דרייערעל, בכדי זי זאָל פאַרשפּאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אַריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב איינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פּלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאַ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ רייַ־נעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערען. וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האַרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן אַרומקוקען אַביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך אויפ'ן אַלטען בית־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפ, בשעת אידען דאווגען; און, לחבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אוראי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטערט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע, און א חברה „מלביש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען. און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען פראצענט, נישט דארפען פאר'משכונ'ען דאס העמר פונ'ם לייב, און א הברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל. נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאר וואס איז שייך עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון. און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע.

א אידישע אקאדעמיע. אין דער ווילנא געוויינטליך. וואס פון דארטען זאלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט. און אלסדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני, און אלסדינג זאל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „נעב־מיר־נא־דיר־חאפ־לאפ", און אלע זאלען אין זינען האבען נאר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאל קאנען טראגען אויפ'ן קאפ דעם „כלל" — וואס דארף מען? דארף מען בעוואהרענען דעם „פרט". און מיט וואס קאן מען בעוואהרענען דעם פרט? געוויינטליך, מיט פרנסה; ווארום פרנסה, הערט איהר, דאס איז דער רעכטער עיקר; אהן פרנסה קאן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאגט, איז איינער דעם אנדערען יורד לחייו, קאפאל יענעמס קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאנצער וועלט, מיינט איהר, וואס האבען זיי צו אונז? גארנישט. נאר צוליעב פרנסה. זיי זאלען האבען פרנסה, וואלטען זיי גאר אזוי שלעכט ניט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, ניט דא געדאכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאס איז, הערט איהר, גאר א שחיטה פאר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאך איך אויס מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אויס!

וועט איהר דאך פרעגען: ווי אזוי? נאר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפערען זיך איבער א נארישקייט דארט. א שטיקעל ערד, וואס איז ווערטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאריע, און די מלוכה זאגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאָט באַ־

שאפּען אַט דאָס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן אַ דריטע און זאָגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טער־ריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אהער, טעריטאָריע אהין, מע „טעריטאָריעט" אַזוי לאַנג, ביז מע הויבט אָן שיסען פון ביקסען און האַרמאַטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאָזט אייך דיענען. אין וואָס נעהט דאָ ביי אייך, איינגענטליך, דער גאַנצער סכסוך? מע פאַרשטעהט דען ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך ביי אייך נאָר איין אויסרעד: דער עיקר איז דאָך ביי אייך יענע מעשה, פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אַז מיט אַ הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אַמעהר, ווייסט איהר וואָס? נאָ דיר, איינגלענדער מיט די לאַנגע פּיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, נאַררישער טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, מוהמע רייזעל, אויך אַ מיליאַרד. ממה־נפשך, גאָט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אָפּצאָהלען מיט פּראָצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פּראָצענט, פיער אָדער פינף לשנה. איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פאַרשטעהט איהר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, הייסט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זיין, מיט'ן חיל, מיט אַלע זיבע־צעהן זאַכען, מיט'ן גאַנצען טאַרעראַם? אויף תשעה נייענציג כפּרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאַנצע וועלט

באקומט גאָר דעמאָלט איין אנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָפּ).

און אפשר, הא?... ווען איך בין רויטשילד, קאָן זיין, אז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! ווארום, לאָמיר זיך ניט נאַררען, וואָס איז דענן געלט? — געלט איז דאָך, אייגענטליך, נאָר א הסכם, איין איינגערעדטע זאַך. מע האָט גענומען א שטיקעל פּאַפּיער, אוועקגעשטעלט א צאַצקע און אָנגעשריבען: „טרי רובליאַ סערעבראָם". געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אַזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות, וואָס אלע ווילען דאָס און קיינער האָט דאָס ניט... אָבער אז סע זאָל לחלוטין גאָר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געהאַט וואָס צו טהון, און די תאוה וואָלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָל־טען דעמאָלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראַכט זיך אויף א ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך איצטער נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאָהר 1902

די יורשים

א.

„די מאירס מיט די שניאורס"... אייגענטליך, זענען דאס געווען נאר א י י ן מאיר און נאר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק עהנליך איינס מיט דאס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואס ס'איז כמעט אונ־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דא מאיר און ווער איז דא שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האט זיך געטראפען מיט זיי א מעשה, מע האט זיי שיער ניט פערביטען. און אפשר קאן זיין, אז מע האט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דארפט איהר וויסען, א אידינע א קליינינקטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאר זעהר א קינדערלדינגע, דאס הייסט, זי האט אויף איהר לעבען שטארק געקינדערלט; אלע יאהר, אלע יאהר האט זי געהאט א קינד. דאס קינד האט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאהר און איז, נישט פאר אייך געדאכט, אוועקגעקומען. אזוי לאנג, ביז זי האט אויפגעהערט צו קינדלען און האט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האט זי גאט בעגליקט, אויף דער עלטער שויין, און דוקא מיט א פארעל! איז איהר אבער שווער געווען אליין אויסזויגען ביידע קינדער, האט זי געבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האט זי געהאט? א כתריל'עווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער גאַס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צוזוינגעריז, האָט די מוטער גענומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אוועקגעגעבען דער אַם. נאָר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ אידינע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאַך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען, געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אריינגעלעגט זיי ביידע אין הייס וואַסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פּאַחירלעך: עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זווינגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואַלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אָפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פּאָרעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (איין ליילעך) און אריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאָלען זיך אָביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אוועק אַ שפּאַרעניש צווישען דער מאַמען און די זווינגערין:

— זעה נאָר, זעה, כ'וואָלט געמענגט שווערען, אַז דאָס איז נאָר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואס איהר רעדט! דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואס ס'האט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאך די אויגען, אז דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאר צוויי אויגען!

— ס'א גוטער משל! פארשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אז מאיר, און די אנדערע — אז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאנסבילען געפאלען אויף איין עצה. פארט מאנסבילען!

— ווייסט איהר וואס? אט פרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואס וועט אננעמען ביי דער מוטער, איז א סימן, אז ס'איז מאיר, און דער וואס וועט אננעמען ביי דער אם, איז א סימן, אז ס'איז שניאור. א פראסטער שכל!

כך הוה.ביידע ברעקלעך, מע האט זיי נאר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האבען זיי זיך צוגעחאפט ווי נאך א תענית, געצווינגען ווי פיאווקעס, געסמאקצעט מיט די ליפען, בשעת מעשה געדרינגעט מיט די פיסלעך און אונטערגעווארטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האט באַשאפען די וועלט!...

אזוי האבען געזאגט די מאנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען א בעלן געווען אויף טשיקאוועס פרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואס דא וועט זיין? און מע האט די קינדערלעך נעבאך אפגעריסען פון דער ברוסט, און מע האט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס ארט און מאיר'ען אויף שניאור'ס ארט — וואס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אז זיי האבען נישט געזויגען? נאך א סך זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס“. גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פּאַלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאָה, מיך געשמיסען, דיך גע־שמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעהאַפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאַר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַקסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק געראויכערט ציגאַרען), אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאט און זיינע וואונדער האבען נישט קיין ברעג! ווארום ווער ווייסט וואס דא וואלט געקאנט ארויס, ווען, למשל, נאך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאנען. איך ווייס ניט, ווי אזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האט זיך לעת־עתה אזא מעשה נאך נישט געטראפען, מע זאל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאן, און ביזט דו מיין מאן, בין איך דיין ווייב; אלא וואס דען? ביזט יענער'ס מאן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאן. א קשיא, טאמער איז געמאהלט, אז מיין מאן זאל זיך מיישב זיין און זאגען, אז עס מאכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען ? ? ! !

הקיצור, נישט דאס איז דער עיקר, וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אן.

ב.

ביז אהער האבען מיר זיך בעשעפטיגט נאר מיט די מאירס און שניאורס, דאס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זוויגעריז. און האבען נישט גערעדט קייןווארט נאך פון זייער פאטער, גלייך ווי זיי וואלטען חלילה קיינמאל נישט געהאט קיין טאטען... לאז גאט היטען! אזא זאך קאן זיך טרעפען נאר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטא, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאלען וואכסען אהן א טאטע־מאמע; ביי אונז האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א קינד זאל אויפוואכסען און ניט וויסען, ווער איז זיין ריכטיגער טאטע; און אויב ס'זאל אמאל דורכגעפאלען ביי אונז אזא מעשה, האט זיך עס געוויס געטראפען ערגיץ אין אדעס, אין פאריז, אדער אין דעם ווייטען אמעריקא... באר כתרילעווקע

KORPORATIO LITUVIA

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אַזאַ מעשה נישט געטראָפֿען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפֿען, האָט זיך עס געטראָפֿען ערגיץ ווייט איך מיט וועמען, מיט אַ דיענסטמיידעל, אָדער אַזוי מיט אַ אידישער טאָכטער געבאָך, וואָס איז פֿערפֿיהרט געוואָרען דורך אַ צופֿאַל, געפֿאַלען אַ קרבן פֿאַר פֿרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירס מיט די שניאורס האָבען געהאַט אַ טאַטען, און נאָך אַ שענעם טאַטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, אַ איד איין עהרליכער, און געהאַט האָט דער רב שמשון אַ באָרד, אַ גרויסע, אַ רייכע, אַ שענע באָרד, אַ „זקנה“! מע קאָן זאָגען, אַז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פּנים. איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאָס פּנים, און דערפֿאַר טאָקי האָט ער אין כתרילעווקע נישט געהאַט קיין אַנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיך אַזוי וויסען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען אַ איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפּלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; אַ מאָל האָט ער בייגעקומען דעם דלות, אַ מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פֿון די כתרילעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פֿאַר'ן דלות, שטעלען איהם אויס דריי פֿייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אַזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אַז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרויס כבוד. כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגענאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אָר־וואָ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשונ'ען אליין, ווי דאָס, וואָס איז שטאָדט וועדר ווינציגער אלע מאָל מיט א אידען. משונה־מאָרנע ברואים אָט די כתרילעווקער אידען: לאַ־דִי זיי זענען אזעלכע אָרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאָל נישט זאַט, וואָלטען זיי נאָך א בעלן געווען, אז קיינער זאָל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פּאַריז. און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אוים קיי־נער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז נעהן!

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון בארד האָט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באַרד איז געשטאַרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואַסער, גרייט געווען אלע מינוט ארויפ־פאלען איינס אויף דאָס אנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריגען זיך קינדער נאָכ'ן טאַטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אוראי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאַר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטינקייט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פּשוט, ווייל ער האָט נישט געהאָט. דאָך זאָלט איהר נים מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה נים איבערגעלאָזט זיינע קינדער נאַרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאַיאָנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאַכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקויפען. דאָס איז געווען

איין אייגענע שטאָדט אינ׳ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש, אויבען־אָן אין מזרח, סאַמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הייסט דאָס, פונ׳ם ארון־קודש. אמת, די כתרילעווקער חכמים זאָגען אַפּילו אַ גלייכווערטעל, אַז ס׳איז גלייכער איין אייגען דאַרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי אַ גלייכווערטעל, און אַז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאַקי איין אייגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט. און בעסער פון נאַרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען אַ קלייניגקייט — אָנזאָגען, וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר׳ען, צי שניאור׳ען?

אַפּנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך גאָר ניט גערעכט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פּלייצעס און היט אונז די טריט, אַניט וואָלט ער זיכער געשריבען אַ צוואה, אָדער אַזוי אָנגעזאָגט פאַר עדות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאַיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין אַרויסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ׳ס שטאָדט א י ה ם, וואָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע׳טענה׳ט צוויי טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, ווייסט מען נים, ווער איז פון זיי דער עלטערער, וואָרום ווערליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זיי קינדווייז פערביטען, קאָן דאָך געמאָהלט זיין, אַז ער, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שוועהר אַ נגיד, וואָס האָט אויף־

איין איינגנע שטאָדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און קיין זוהן האָט ער נישט, וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אַז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד, און שניאור — אפילו אַ האַלבע נישט! פרעגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אַזאַ טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, אַ איד אַ נגיד, אַיין אויפגעקומענער, און איז אַרויס מיט אַ פייער: „אביסעל אַיין עזות! איך בין נאָך ניט אַלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, ברעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אַז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען אַ יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אביסעל אַיין עזות פון אַ שייגעץ!"

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטיקעל פשרה, „יאַק נע פסק טאַ פסאַקעץ", מע זאָל אָפּשאַצען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אַנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, אַ גלייכע פשרה? איאָ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון אַרויסצאָהלען. ס'איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס'איז געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעיס: פאַר וואָס זאָל אַ ברודער זיין אַזאַ איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ'ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט נעגאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: ג ם ל י נ ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעיס. אַ קלייניגקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענ׳ס שטאדט, און שניאור איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענס ארט, און מאיר איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האט זיך מיישב געווען מאיר און האט זיך געפעדערט גאנץ פריה, האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאדט, איבערגעדעקט זיך מיט׳ן טלית איבער׳ן קאפ—און טהו מיר עפּיס! האט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאדט און דעקט זיך איבער מיט׳ן טלית איבער׳ן קאפ — און רוף מיך קנאקניסעל! האט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער... אזוי לאנג האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהן ביידע אין איין צייט, ס׳איז נאך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ׳ם בית־המדרש (דאס בית־המדרש איז נאך געווען צו), און מע האט זיך גענומען קוקען אהן ווערטער, נאר מלא גזלן איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, וואס זע־נען גרייט אט־אט ארייגשפרינגען איינס דאס אנדערע אין פּנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דארפען מיר רע־כענען, זענען אמאל געשטאנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אליין אין פעלד, אונטער גאט׳ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאס אנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האבען מיר, הייסט דאס, איבערגעלאזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אקעגען דאס אנדערע אנגעדרוּדעלט, ווי די העהנער, און גרייט אדער אנ־

חאפען זיך ביי די בערד, אדער אריינפאהרען איינער דעם אנדערען אין די אויגען אריין. מע דארף אבער נישט פערגעסען, אז די מאירס מיט די שניאורס זענען געווען טאטענס קינדער, אנשטענ־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואס זאלען אנפאלען איינס אויף דאס אנדערע, אזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האבען אפגעווארט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערחאפען דעם טאטענ'ס שטאדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאהר האבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אז עזריאל מיט דער קאלטענעוואטער בארד איז אנגעקומען, האט ער נישט געקאנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האבען זיך צוגעשפארט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואלט אפטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואס־זשע וועט זיין דערפון? — האט זיי עזריאל א זאג געטהאן און גענומען בשעת מעשה א שמעק טאבאק. — מילא, אז איהר וועט אזוי שטעהן ביידע אנגעשפארט, ווי די צאפעס, זועל איך נישט קאנען עפענען די טהיר, און דאס בית־המדרש וועט שטעהן אזוי צוגעשלאסען א גאנצען טאג. ס'איז עפיס א תכלית? נו, אדרבה, זאגט שוין איהר אליין!

עס ווייזט אויס, אז די דאזיגע ווערטער האבען געהאט א ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האבען זיך ביידע גע־געבען א רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אנדערער לינקס, גע־מאכט איין ארט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאל קאנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אז דער רוקער האט זיך נעגעבען א רוק און די טהיר האט זיך נעגעבען איין עפען־אויף, האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געגעבען ביידע א לאז־אריין.

— פּאוואָלי, אַט וואָלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאָך אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פּאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פון קינ־דער!...

די מאירס מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ'ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע גענעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אָן, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אַריין מיט די פּלייצעס אין וואַנד אריין און מיט די פיס אין דער פּאָדלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אַנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צייהן און גע־חאַרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערווייל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פע, שעמען מענט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאַטע־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויך פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בוכענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים, נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז-אוועק אין פאליש אריין, געחאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס-אוים אויף ביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינגט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע-קיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ-געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירס מיט די שניאורס ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער-זוכט פונ'ם עץ-הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת-צו-נאכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאס כתרילעווקע זאל נישט זיין אזא העק און ס'זאל נישט ליגן פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געווים געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפּיל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אַלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפּרייט אין אַלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם גערולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אַלסדינג. וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאַר אַ מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרע־טען, און צי האָלט ער פון פאָהרען אויף אַ וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתרילעווקע איז אַ העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפּיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפען און צייכנער נעמען נישט אראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפּיל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאָראַראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האָלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטאָ, אָבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז אַ נסתר, אַ פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעוויזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפט, זעהט מען ערשט דער־מאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר'ן משפט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאַט בעלי־בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאַט גאָט אין הארצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט. און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען. מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפ־געהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירס און שניאורס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. ווערדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך. אַז איהר

זענט נעבאך ביידע זעהר געערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך בייד־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אוודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער. אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
ווען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי באַ־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
נעהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אויס:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן
אבער איין עצה, אז איהר זאלטביידע זיצען אין מזרח־וואנט. א
שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין דערקלערט, ברוך־
השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער
טאטענ׳ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטערט,
א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־
לעך, אויף די ביידע שטערט, וועט איהר זיך זיצען גע־
זונטערהייד ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט
זיך פארשפארען קריעגען. אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך
טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאס נעשרי־
בען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע
שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ׳ם אלטען בית־
המדרש? ווארום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואס איז א
בית־המדרש? א מקום קדוש. וואס געהען מיר אין בית־המדרש
אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו
געפינט ער זיך? אומעטום, ס׳איז מ ל א כ ל ה א ר ץ
כ ב ו ד ו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, היינט וואס
איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי
דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי נעדאווענט! מ ש ל
ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואס איז דאס געגליכען? צו א
מלך, וואס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ
אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־
אמפערט צווישען זיך און זענען פאר׳ן מלך אין די אויגען אריינ־
געפאהרען איינער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען
גאר פארגעסען, צוליעב וואס זיי זענען געקומען און פאר וועמען
זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט
באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר
ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייד אין דרויי־
סען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ גע־
לוסט! וואס האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיך ?... דאס איז דער משל, און דער נמשל זעגט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאז אייער פאטער זיין דארטען א מליץ־יושר פאר אייך און פאר אונז און פאר כלל ישראל.

אזוי האט גע׳פסק׳עט רב יוזיפיל דעם משפט, און דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבערשבת שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האבען זיך אוועקגעשטעלט דאווענען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס׳איז א בעל אויף איין אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ׳ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ׳ס קינדער, צו מאיר׳ען אדער צו שניאור׳ען — ס׳איז אלץ איינס : מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט א לעדיגע שטאדט — איין עבירה פאר גאט !

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

א פּאָעמע.

געשריבען אין יאָהר 1904

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אויס אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין אייגענער; איינענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך נעטהאן דעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפיס אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואס, מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאגט דער אזוי, זאגט דער: טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש, וואס האט מען נעבאך צו איין ארעם פאלק, וואס טשעפעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד א שתדלן פאר'ן ענגלענדער, בעווייזט־אויס מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענטשען, אזוי ווי קרוים!" — „וועד איז אייך שולדיג, אז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!"... בקיצור — פעטש, עדות, פאפיערען, מיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך, אין פלוג, וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפערס, א לאנד, וואס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אלדי שווארצע יאהר, אין אפריקא? צי אשטייגער, אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מיישב געווען און האבען איינמאל אין מיטען ביינאכט זיך אויפגעחאפט, אנגעפאלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער איין אנדער זאך: וואס געהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינדער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע ארייגשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אחן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע האַרבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אַליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אָוועק־געלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען“ און וואָס די חוואַ־לעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און חאָטש מען איז שטענ־דיג אינ'ם דאָזיגען טומעל פערטאַרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסנאַם, אַ צרה, אַ בראַך, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצינד ד אָ ר ט ע ן, אין מיין פּאַטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אַז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאָפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פּיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן אין שטוב דערפּיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־אַרום, שלאָפט נים קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עם לינען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויוועז, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט אַרומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאַט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגע־זעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין נעליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין נעליעבטער טייערער שוויגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אריין, פריער זאָל זיין צו זיי און פריער צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אַז

די פּאַגאַדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענשען און אַ בלייענע פּעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה'לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אַנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האַגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר ראַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאַגאַדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעוויייזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטעניש.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז נעגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט אַרויס ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פּישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שווארצער שאָטען, אַ ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ'ער: צוגענומען גע־

ווארען ביי זיי מיט א מאל די פריווילעגיעס אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האפנונג איז געוועזן ביי זיי: טאמער איז דאס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראכען דער רוח ווייסט וואוהין? ווייס איך — פזמונות, סע קאן ניט זיין! און בכדי צו שטארקען איינער דעם אנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען. וואס איין אנדערס מאל האט מען זיך בעדארפט האלטען ביי די זייטען לאכענדיג. דער חסרון איז אבער געוועזן, וואס אצינד האט קיינער ניט געלאכט. עס האט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפיס א משונה־מאדנער אומעט האט זיך אויסגעגאסען אויף אלעמען, און דאס הארץ האט איטליכען געזאגט, אז ד א ר ט האט בעדארפט פארקומען עפיס זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל, דער איינציגער, וואס שרייבט־אויס דאס בלאט, איז נאר־וואס געקומען פון דער פאסט א צעקאכטער, א צעטראגענער, דאס פנים פינסטער ווי די ערד און ווי אנגע'ברוגז'ט אויף דער גאנצער וועלט. און מע האט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאקי איין אמת.

„א גליק, וואס חאטש דא איז כתרילעווקע קאן אזא חתונה ניט פארקומען, וואס דא קאן אזא־נ־אומגליק ניט געשעהן!“

אזוי האבען זיי זיך געטרייסט איינס דאס אנדערע, נאר אין הארצען האבען זיי זיך געטראכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאזען מיט א העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האבען זיך אנגעהויבען פאוואלינקע ארומקוקען, וואו האלטען זיי אקארשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אנדערע פעלקער“...

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאר דער שבת־גוי, וואס פערלעשט די ליכט פרייטאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציעגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתרילעווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע אידען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. חוועדאר ווייסט וואויל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב אין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמעניצע וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואהנט געווארען פון כמה וכמה יאהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאן ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתרילעווקער אידען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתרילעווקע, וואס האבען ווער ס'זאל זיי בעריענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדיענען און חאפען ביי וועמען א שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

— אחאָדי נאַ סיודי, חוועדאָר סערדצע! נאַ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פּנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאָר טהוט אויס דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאָהר.

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואַוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָס גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעהיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אַרנאַ ווידמאַ!*

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאַטאַק שבת'קאַווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאָר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפשר איבערקלערען, אז מע מיינט דאָס הלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק! זיי ווילען אייך פאַר חוועדאָר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאַק באָרשטש, דערפאַר וואָס ער איז איין ערל איין עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פּאָמע־ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פאַס, איבערשווייינקען דאָס געפעס, ווי אַ רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאָס קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פער־שלעפערען אַ קינד, ווי חוועדאָר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַווען, פערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאָר, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאַפּען מיט די פינגער, חאַרחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

* שטאַרק ביטער, האָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חווערזאר'ס שווארצע שטשעטינעדיגע מארדע און דוקא חווערזאר'ס גראבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראפ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטא וואס, קאן זיי אונטעררוקען חווערזאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפיס נאך און אנהאדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות, חווערזאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער ווייסט גאנץ גוט, אז דאס, וואס זיי עסען — מעג ער, חווערזאר, אויך עסען, און דאס וואס ער, חווערזאר, עסט — טארען זיי ניט עסען. פאר וואס? — דאס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאז טהון דאס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אדער אנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אדער אפטראגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און אימליכער בערארף זיך האלטען ביי זיינעם. און טאמער מאכט זיך א מאל, חווערזאר קאן ניט איינהאלטען זיך און טהוט א לאך, למשל, פסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי ארנא ווידמא!" — האקט מען איהם אפ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואיא סוויניא, חזיר, לוטשע?" — און חווערזאר בלייבט שטיל.

חווערזאר איז אבער שטיל נאר דעמאלט, ווען ער איז ניכטער. ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאס טרעפט זיך מיט חווערזאר'ען זעהר זעל־טען. נאר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאלט — חיות ניט זיכער! דעמאלט הויבט ער אן זיך שלאגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואס האט מען צו איהם? פאר וואס זוינט מען זיין בלוט, פאר וואס עסט מען זיין פלייש? אט געהט ער און מאכט א תל־עולם פון גאנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא !... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער ווערד אנשלאפעז. און אז ער שלאפט זיך גוט אויס און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידעז און איז וויעדער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאר־סערדצע“, וואס פריהער, גלייך ווי גאר ניט געוועז.

— אדע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר אין פנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שא טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו ווּעסט דאך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאכניט אונטער א פלויט, האב דיר אכציג שווארצע יאהר, די כפרה שאב טי באוו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!“

חוועדאר שטעהט און קראצט זיך אין דער פאטיליצע און שוויינט; ער ווייסט גאנץ גוט, אז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אראפ צו זיך אויף די בארוויסע פיס און טראכט זיך: ווען האט ער געקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא?!

אט אזא מין נפש איז חוועדאר

אויך די אלע איבעריגע נפשות, וואס אין כתרילעווקע, האבען שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואהל, אז מששת ימי בראשית זענען די אידען בעשאפען געווארען, זיי זאלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערס; ווארום קיינער קאן אזוי ניט האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאס אויס: „נא טא וואני זשידי, שאב האנד־ליאוואלי“... און מע בעגעגענט זיך גאנץ אפט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אפ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאגט הערשקען „מאשעניק“, און הערשקע זאגט הריצקען „זלאדי“, און דוקא אין גוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין גאר שטארק,

געהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראד ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשעז, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחריינ־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אז צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען ארייבשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע. ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געווען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געווען פערמישט

א זייטיגער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־ווע, מאַקאַר חאַלאַדנע, אַ גרויסער שונא־ישראל, איין אמת׳ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־טען אין כתרילעווקע. וועו ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ׳ען, נאָר מחמת מיט מאַקאַר׳ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך אַ נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר׳ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּים דורך אַ מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדוויִיז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין האַרצען תחילת אויף די כתרילעווקער אידען אַליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געוועזען נאָר אַ קליינער, געטריבען אַ באַרוויסער דעם טאַטענ׳ס גענז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ׳ם חדר, און אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאָט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאן־קדשים, יעקב׳ס איינינקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש״י, האָבען זיך דווקא גע־פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט אַ אידיש ליעדעל, וואָס חאָטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ׳ם נוסח און פון זייער לאַבען האָט ער גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט. אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מא־קארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיצינגע קעפ־לעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, נעגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודיערט אין „פריחאדסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בעגעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך. און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפיס א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויף דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געוויינטליךווארט, ווי למשל „פארד", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא", און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סוויסטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון איין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאָדסקאַיע“ איז מאַקאַר נישט גע־גאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, אַ יתום, גע׳ירש׳עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאָרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע“, זיך גענומען צו דער פּען, בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנ־סקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בעגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בע־נוגענט נאָר מיט שאַרפע אַנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאָ, בערקאָ, אַי וועה, שבת, קוגעל!“ און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי“ מיט אַ שנעל איבער׳ן קאָלנער און מיט איין אַנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אַנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פּאָר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתרילעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לא־זען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתרילעווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראווע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געדיכטע שווארצע וואנסעס, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! און קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געווארען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר ברייטע אכסלען מיט א מאדנעם שפאן — גאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, און איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהב מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא:

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט גע־שעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאַהן“, וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון ׳ער גאַזעט, אַ פּריצ׳על פון זלאָ־דיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטור־קעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אָרום און וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין. און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאַהן“, ווי ס׳איז בע־וואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ׳ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אָרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר׳ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אָרום און אָרום פון אַלע זיי־טען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט׳ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּערעאינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דער־געהן טאַקי פונ׳ם מקור, פונ׳ם שורש, טאַקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט ביז זיי נאָך עד היום נאָר קיין מעשה ניט.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס איז כתרי־לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטליך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעםווארט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געווא־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין איינענע.

— נו?

— מיט א הויף איין איינענעם.

— נו?

— מיט ציינגען עטליכע.

— נו?

— היינט די קלייט? א שארפע קלייט!

— נו?

— היינט די טאקסע?

— נו?

— ווידער א מאל נו און אבער א מאל נו. וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט געלד? פאה־רען אין קארעטעס?

און דער כתרילעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. ווארום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. ווער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צרגאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרילעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגנעם נוסח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפלימענט, אפנים, שטארק געפעלען, מחמת זיי סוועלען ביידע, ווערען ברייטער ווי לענגער, שוויצען אזש פאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדען דעם גאסט, אז ס'איז פארהאן ביי אידען נאך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפיס אזעלכעס ביי אידען, וואס זאל זיין נאך בעסער פון פיש מיט חריין, און האט מורא ארויסזאגען. צימעס? טאמער בלייבט ער ווארטען ביז'ן צימעס — וואס דארף ער איהם? קוגעל? טאמער הייסט ער עפענען דעם טשאלענט אין מיטען פרייטאג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אפ מיט א קליין געלעכטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריעדען, וואס יענער לאכט, העלפט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאנגט דער גאסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאלצען פאר תענוג.

פלוצים חאפט זיך אויף דער גאסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאס מויל מיט'ן קלאר ווייסען טישטוך פונ'ם טיש, פערשפילעט זיך אויף אלע קנעפ און טהוט א זאג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוושבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאל חלילה ניט פערגעסען קומען איבערמארגען שבת...

KORPORATIO LITUANIA

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאן, וואס טאג ווי נאכט, און אפילו שבת, האט ער צו טהון מיט נאטשאלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האט אנגענומען א פולע מויל מיט וואסער און שווייגט. א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאן זיך נישט איינהאלטען און חאפט אראפ דעם פארטרעט פונ'ם דאזיגען פארעל, בכדי בעקאנט צו מאכען מיט זיי די גאנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאנגע הענד, אליין איז ער דאר און טרוקען, און מחמת די באקען סטערטשען, קומט אויס דאס פנים פיערעקעכיג, ווי ביי א חינעזער, און קוים־קוים בעוואכסען מיט א שיטער בערדעל. די ליפען זענען ביי איהם תמיד צו, דאס מויל אביסעל אויף א זייט, זעהט אויס, ווי ער האלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבארגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינמאל הויך, קיין איבעריג ווארט נישט. נאר דעמאלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאטשאלסטווע, איז דאס גאר איין אנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאס פנים הויבט אן צו שיינען און די ליפען ווערען אפגעשלאסען, און דאס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אן צו רעדען — שוין גאר ניט דער, גאר איין אנדער מרדכי־נתן. טאמער ווייסט איהר, צוליעב וואס קאכעט ער זיך אזוי אין נאטשאלסטווע? נאר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאמער וועט אמאל א כתרילעווקער עפיס דארפען האבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאך איז אזא חשוב ביי נאטשאלסטווע, ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם ווארט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי, סע זאל איהם קאסטען אי בזיונות, אי געלד — א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע און א גראבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

סעל, אָדער ווי אַ בייכיג סאַמאָווארעל מיט אַ קליין שפּיציג טשייניקעל אויף דער קאַנפאַרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אַזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּעל, און שטענדיג זידט דאָס, דאָס בייכינע סאַמאָווארעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ'ן מאַן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרילעווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז, וואָס סאַי דער מאַן, סאַי די דיענסט, סאַי די כתרילעווקער ציעגען און ווייבער, סאַי די גאַנצע וועלט הערען זי, ווי פּסח דעם קאַטער, אָדער ווי המן דעם גראַגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאַשע, פער'שרפה'ט די קאַרטאָפלים, זידט־איבער די מילך אין אויווען; די כתרילעווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ'ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאָהרען אין מאַרק ביי די פיש, אין יאַטקע ביי'ם פליישׁ, אין שוהל ביי די תהינות, און להבדיל אין באָד אפילו... ניין, די וועלט האַלט ניט פון טעמע־ביילה'ן! און מסתמא איז דאַ פאַר וואָס. אַ וועלט איז ניט משוגע...

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט'ן דאָזיגען פּאָרעל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אָרום זיי אַזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אָרון־בפקרך" ביי'ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט — אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפט אין

קלייט אריין, אין דער שניט־קראם. מרדכי־נתנ׳ס שניט־קראם. דארפט איהר וויסען, איז דאס ערשטע געוועגטשניט אין כתרי־לעווקע, וואס דארמען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאן, ריפס, ליוסט־רינע, פארוסינע, ציץ און זאנע און מארעפאלאן, אויך דראפ און טריקא און שעוויאט און סאמעט און אטלעס און סאטין און מוסלין און אלסרינג, וואס א הארץ גלוסט — „נאך די לעצטע מוסטערען, וואס מע קריגט דאס ניט אפילו אין יעהופעץ". אזוי זאגט מרדכי־נתן, און אזוי זאגט מרדכי־נתנ׳ס וייב, טעמע־ביילה, און אזוי זאגען מרדכי־נתנ׳ס קלייט־משרתים, און געהט זאגט זיי, אז ניין! אלע פריצים פון כתרילעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ׳ס קונים, און דאס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאגט זיי נאר דאס איינע ווארט „בנאמנות", דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאס ארויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ׳ס איין ווארט „בנאמנות" איז קודש קדשים. אט אזוי איז דאס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאקאר איז איינער פון מרדכי־נתנ׳ס קונים, וואס האנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאקאר איז זיינער א קונה שוין פון לאנג, נאך פון יענער צייט, אז ער איז נאך ניט געווען מאקאר פאוולאוויטש, נאר מאקארקע, און וואס דעמאלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פארעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאגען גאנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאשי טאוואר.

שפעטער, אז מאקאר איז געווארען א שטיקעל מאכער אין דער אופראווע, האט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, נעוויינטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסעלע, נעזאגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאטשייטע, פאניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאך שפעטער, אז מאקאר האט אנגעטהאן א קנעפעל און א הענג־קאלנער, האט איהם מרדכי־נתן געעפענט א שענעם קרעדיט, און מאקאר פאוולאוויטש, אז ער קומט אריין אין שניט־קראם אריין, טראגט איהם מרדכי־נתן אקעגען דאס בענקעל און בענשט איהם מיט א טיטול „וואשע וויסאקאבלאהאראדיע“. און מאקאר פאוולאוויטש צעלעגט זיך גאנץ ברייטליך, פערוואַרפט א פוס אויף א פוס, פערדרייט א פאפיראס און שמועסט זיך אויס מיט מרדכי־נתנ'ען גאנץ פראסט, בלשון „דו“, גאר פריינדליך:

— עי, פאסלושאי, מרדכי־נאס!

און מרדכי־נתן שטעהט פאר איהם מיט א געמאכטען דרך־ארץ, מיט א געמלאכה'טען רעשפעקט, און טראכט זיך בשעת מעשה: „פון וואנען האסט דו זיך גענומען אהער, אדון בפקדך?“ און דער „אדון בפקדך“ מאכט א רעד מכח אידען, אידישע גע־שעפטען, שאכער־מאכער, און לאזט ארויס אלע מאל א הויכען געלעכטער מיט א מארנעם הוסט, וואס דערלאנגט מרדכי־נתנ'ען, ווי מיט איין ארשין אין דער זיעבעטער ריפ, נאר ער האלט זיך איין און שמייכעלט מיט א פאסקודנע געמאכט שמייכעלע, וואס ווען מרדכי־נתן זאל זיך קאנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפיגעל, וואלט ער זיך אליין נמאס געווארען.

דער שמועס פונ'ם „אדון בפקדך“ דרעהט זיך אלץ ארום אזעלכע זאכען, וואס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פאה, אין איין אויער אריין, פונ'ם אנדערען ארויס; וואס ווייטער־ווייטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואס מרדכי־נתן קאן עס שוין ניט הארכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואס די אידען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפייען אויפ'ן קלויסטער, און אז א כריסט געהט אוועק פון א אידען, בעדארף מען אויסגיסען נאך איהם די פא־מעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'ערייען, וואס נים געשמויגען, נים געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פער־שלאָגט איהם האַקע־באַקע, מכה אופראוועס, מכה קאַראַבקע, סוועטשנע סבאַר. וואָר־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פעררערן די צייהן, חאַטש געב איהם אַ קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פאַר אַלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע געשטודירט אַזעלכע דינים?" מאַקאַר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פּלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואַנד:

— נו, און בלוט?

— וואָסער בלוט?

— פּסח?... מצה?... הא?...

און מרדכי־נתן פאַלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה: ער טהוט אַ ריהר דעם אַדון איבער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג־קאַלנער, און מיט אַ פאַסקודנע געלעכטערעל פון אַ הונד אַ חונפ'־ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אַדון איז אַ גרויסער לץ, חע־חע־חע! און אַז דער אַדון הויבט זיך אויף און געהט אַוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אַדון בפקדך" איז אַ שווערער אַדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין אַ רשע — חלילה! נאָר גלאַט אַ כלב שבכלבים...

איינמאָל — ס'איז געווען שבת בייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק; פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאַר חאָלאַרנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אַביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אַדון בפקדך" אַהער פּלוצים נאָכ'ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעלקע און אַ געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאר, גיב אהער עפּיס אין מויל אריין! מהוט מאקאר א מאך מיט דער האנד:

— מע דארף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין ענין. ס'איז א סוד...

דערהערט דאס ווארט „א סוד“, חאפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אן מאקאר ביי דער האנד:

— מע דארף ניט, ס'איז ניט אזא סוד, וואס מע זאל זיך דארפען פערשליסען. איך האב דיך נאר געוואלט פרעגען א קלייניגקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און איין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרוים גדלות און איז שטארק צופריעדען פונ'ם קאמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאלצען פאר תענוג, און סע טהוט איהם באנג, וואס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האסט דו דאך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סלעדאוואטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האז.

— מיט וואסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואס אידען האבען זי געקוילעט און האבען אפּגעצאפּט פון איהר דאס בלוט און בעהאלטען דאס אויף פּסח.

פריהער צעלאכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: חע־חע־חע! און נאכדעם ווערד איהם דאס פּנים בלאס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאפּ, און די פּאות שאקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאזעטען! — זאגט איהם מאקאר און לאזט ניט אראפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאזעטען שרייבען, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל. — פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען. — איך האב אליין געלייענט, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יארמעלקע, און די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאקאר, שוין רויט פאר כעס. -- דאס, וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס, וואס סע שטעהט אין "פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות און מיט אלע אברים און ציטערט אזש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיינמאל ניט געזעהען אזוי אין כעס, און האט דערפון אפגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראגען. די משמעות, אז ס'איז אמת די מעשה; אניט, וואס שרייט ער אזוי? וואס ווארפט ער זיך אזוי? נאר איין עזות פון א אידען — זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! און מאקאר חאלאדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצארן, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט'ן קנעפעל און טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע ווערטער וועסט דו האבען צו געדענקען!

און ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע וויסאקע־בלאהאראדיע!... מאקאר פאוולאוויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!...

בלאַטע! מאַקאַר פּאַוולאַוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאַר האַרצ־וועהטיג און פאַר גריזאַטע, טאַמער האַט ער טאַקי געזאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האַט איהם אַנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעים, קומט אַן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האַט דאָ געטהאָן דער „אדון בפקדך"? וואָס איז ער אַזוי גיך אוועק? און למאי האַט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האַט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאַר, זעה, ווי ער איז דאָס אביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר אַ חלום האָט זיך דיך גע'חלומ'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אוים מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האַט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, אַ שוואַרץ ווייבעל אַ ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט אַ גוואַלד:

— אַ קלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אַנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיט ביידע קולאַקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע איילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאלט אן האט זיך אנגעהויבען פאר כתרילעווקע א צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האט ניט פערשטאַנען וואס איז די מעשה, וואס מאקאר חאלאדנע איז געווארען נאך א גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געוועזן, און פאר וואס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אליין האט זיך, אפנים, געשעמט און אראפגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאקאר האט געגראבען ווי ווייט ער האט געקאנט, זיך געריצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אנגעזאגט אלע מאל א נייע בשורה, אז ניט לאנג נאך וועלען זיי דא געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואס הארעווען ניט, גראבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאר וואס קומט דאס זיי? וכדומה אזעלכע טענות, וואס ער האט זיך מיט זיי אנגעלייענט אין דער גאזעט „די פאהן". און פונקט אין יענער צייט האט זיך איהם געטראפען דער בזיון מיט האפקען, וואס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געווארען, שיער ניט אריין אין א גרויסען אומגליק, ווי מיר האבען שוין דערמאנט פערבייגעהענדיג אין א פריהערדיגען קאפיטעל. און אז גאט האט געהאלפען, מאקאר איז ארויס פונ'ם עסק ריין, האט ער ערשט דעמאלט אנגעהויבען גראבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אנצוהערעניש, אז אט־אט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראד דעמאלט איז אנגעקומען דאס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואס איז נעגאנגען מיר ליד איבער דער גאנצער שטאדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האט אונטערגעגעבען היץ, געגאסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאנגען איבער דער שטאדט, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס'איז ארויס א קלאנג, אז דא אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאס איינענע"...

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם דאזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפירען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געווים בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'איז ארוים א נייעס אין שטאדט, אז מע געהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטע־ווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאך דער אנדרער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס ניכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיילעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע או־ ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט. און מע האט

איהם אזוי אנגעשטאפּט מיט געלד, ביז ער האָט אַ שפּיי געטהאָן: „געחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אדנאַ ווידמאַ!" — און איז אַוועק אהין, וואו אַלע מאַל, און געמאַכט אַ שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק, און אַז ער איז געוואָרען רעכט פאַרטיג, האָט ער אָנגעהויבען אַרבייטען, מאַכען מיט די קולאָקעס און שרייען, אַז ס'איז שוין לאַנג צייט, מע זאָל פּטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האָט בעדאַרפט דורכגעהן פאַרביי סאַמע מאַקאַר חאָלאָדנע מיט'ן אדון רעם פּאָסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאַר אַרבייט מעשים אויף די אידען, האָבען זיך ביידע אדונים אָפּגעשטעלט און דער־זעהען, אַז די אידען פּאַקעווען זיך, גרייטען זיך עפּיס זעהר שטאַרק אין וועג אַריין, איז דאָס זיי געווען קשה, און זיי האָבען זיך גענו־מען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די אידען?

דאָס נאָכקוקען פון די אדונים האָט אָנגעמאַכט נאָך אַ גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך; חאַפּט דער רוח דאָס בעל־הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מע האָט אָפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פוהרעל, אַ פערדעל, אַ פּאָר אָכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אזוי האַפּענדיג, ווי בשעת מען איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אָדלערס, געוויינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפחה און די אַלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גויישע פוהרלעך, אָנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און הינטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די נעמיינע בעלי־בתים, דאָס וואָס סע ווערד אָנגערופען דער המון, געבאָך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געווארען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

ק א פ י ט ע ל ט.

לאזט זיך אריין א ביכעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואס געבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איטליכס גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאלען, שטארבט ניט אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז געוואכסען, די צווייגען האבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכדעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגעגעסען, די צווייגען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגעהייצט — דאכט זיך, איין עק? אוים בוים? ניין, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זיינע יסודות: פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר געשמעקט, דאס האלץ האט אונז געווארעמט, און דער בוים האט געלעבט. און אז מיר האבען געלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער אריינגעלעגט אין דער ערד אריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאָט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגע־לעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתרי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלע־טער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אַנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אָפּגעריי־בענע בלייכע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעוו־קער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

דעם שוין לאַנג איינגעפאַלענעם פּאַרקאַן און פּאַשען זיך אויף דעם דאָזיגען גראָז, און ברענגען אַהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די אָרעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האָבען וואָס צו עסען, פון וואָס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאָזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי אַ נשמה פון אַ מענשען, און נאָך פון אַ גאַנץ נאָהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאָהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאָס אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאָזיגע ציעגען, וואָס פּאַשען זיך דאָ, און טאַקי זיי אַליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעווקער אידען?

אויף אַזאַ מין חקירה האָט מיך אַרויפגעטריבען דאָס אויסזעהען פון די דאָזיגע ציעגען אין יענעם טאָג, וואָס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאָפען און איבערגעלאָזט אויף גאָט'ס גענאָד זייער גאַנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאָך פסח, דער שניי איז שוין לאַנג אַראָפּ פון דער ערד, געלאָזט דאָס יונגע גרעזעלע זאָל זיך שפּראָצען, ציהען צו דער וואַרעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאָט'ס וועלט אין יעדען אָרט, וואו מענשען לאָזען דאָס וואַכסען. כתרילעווקע איז אָבער — אוי ווער! — נישט קיין אָרט פון פרישע גראָז און נישט קיין אָרט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין אָרט פון בלאָטע, פון זאַמד און פון פּאָראָך און פון געדיכטער פער'עפּוש'טער לופט, וואָס מע קאָן פון איהר דערוואַרגען ווערען, און פון נאָך אַ סך אַזעלכע גוטע ליעבע זאַכען. גרין גראָז קאָנט איהר געפינען נאָר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אַהין האָט דאָס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאַנטאַזיע, אַוועקגעטראָגען אין יענעם טאָג פון דער גרויסער בהלה, און דאָרט האָב איך בעטראַכט די גאַנצע טשערעדע פערלאָזטע, פער'יתום'טע ציעגען, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס האַרץ, ווי אויף די ציעגען נעבאָך, אַזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואָס זענען געבליבען דרויס

טאָג אָהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציעגעז וויזיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאַכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?"...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פון כתריר־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער עקסט־קינד, דעם אַלטען שוואַכען רב רב יוזיפיל.

קאַפּיטעל י.

שמועעס וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאָל האָב איך אייך דערמאָנט און ארויסגעבראַכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פּאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאָל האָב איך זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה. לאָם איך חאַטש אַט דאַ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אַלטער מאַן, אַ זקן און אַ קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, אַ צעבראָכענער גוף, דער־פאַר אָבער מיט אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ געזונדע און אַ ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אריינגעזעצט די דאָזינע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די־

רעכטע צייט, ווען איהר נאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין“...

און געווים אין גן־עדן אריין — ס'איז גאָר קיין ספק ניט! ווארום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאַנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאַק, איין פורעניות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אפנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער נעהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכס אַנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם— דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאַר איהם אַ געטרייע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבוי־גען אַביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, עלענד און אָרעם און שוואַך. און בכדי ער זאָל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אַריינגעגעבען אַ זין די כתרי־לעוקער אידען, זיי זאָלען קרוינען אַ נייעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפיל, זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געווים זינדיגען מיט'ן מויל תאַמש, אַזוי ווי איוב פאַרצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און פערשאַלטען זיך דאָס געביין.

נישט אַזאַ מענש אָבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפיל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפיל דערגאַנגען מיט זיין איינענעם

שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, איין אַנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אַפּקומעניש דאָ, אויף דער נאַר־שער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שכר בכפל כפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כשר פערדיענט; און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ס אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ס אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער האָפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמייכעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרויס ליעבשאַפט ביי די כתרילעווקער לייט. וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי" אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאָהנט זיך זיינס, וואָס ס'ניט איז, אָבי עפּיס אין מויל אריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתרילעווקער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, ניט אין באָד גופא; נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דעריז, איז דארט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך געדאכט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאן ער ניט לערנען אינווענינ, לערנט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואס ער איז גערעכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען ווערעמעל אונטער'ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפּייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאך א מילב, א ווערעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארויס ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות: פּרובען זיי זיך אביסעל אפ'לצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט, א מילב? א ווערעמעל, זאגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאט און א גוטער גאט און א דערבארעמיגער גאט, וואס שפּייזט אפילו א ווערעמעל אונטער'ן

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתרילעווקער אירעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מי״ב, קלענער נאך פונ׳ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער׳ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פערדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פערערשטען חדר איז עפּיס ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ׳ם ענגען פ ר ו ז ד ו ר, אינ׳ם פערדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פּאלאַץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די וועגט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ׳ם לויתן מיט׳ן פלייש פונ׳ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין“, „לויתן“ און „שור־הבר“ — דאס לעגט שוין צו, געוויינטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פּראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פּראסטער איד דארף האבען א פּראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייבע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אלע — דער פראסטער עולם, און מעהר פונ'ם גאנצען עולם — דאס בעריהמטע פארעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אלטער כתרילעווקער קהל'שער באד, וואס פון זייערטוועגען שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל אין דער דאזיגער בעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האט א זין דאס, וואס שמעיה אדער פישעל קארעספאנדענט — דער וואס שרייבט קארעספאנדענציעס אין אלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאגט אויף דער כתרילעווקער באד, אז זי איז א גן־עדן־התחתון, דארף אייך נישט אויסווייזען אזוי ווילד דאס, וואס די כתרילעווקער ליצני־הדור האבען א נאמען געגעבען בערקע דעם בעדער אדם־הראשון, און חוה די בעדערין האבען זיי נעקרוינט מיט א צונעמעניש די מוטער חוה. פון וואנען האט זיך גענומען דער דאזיגער נאמען — איז שווער צו זאגען. אפשר דערפאר, וואס די בעדערין האט געהייסען חוה, האט דער מאן איהרער שוין במילא נעפאסט צו הייסען אדם? און אפשר דערפאר, ווייל דאס בעריהמטע פארעל האט זיך געפונען אינ'ם דאזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאהרען, אפגעשיידעט פון דער גאנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאר, ווייל די כתרילעווקער אידען און ווייבער האבען געהאט מעהר פון אלעמען די זכיה צו זעהען דאס דאזיגע פארעל אין דעם זעלבען קאסטיום, וואס אדם מיט חוה'ן האבען געטראגען אין גן־ערן, איידער זיי חאבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אזוי צי אזוי — דאס מוזען מיר מודה זיין, אז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען א נאמען, איז ער ווי געבארען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפרעסט און אנגעמאסטען — און „פארניצט געזונט“! עס האט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אז קיין אנדער נאמען קאנען זיי גאר ניט

האָבען. ווי אַזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פאָלק, וואָס פערברענגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען, באַרג־אַראָפּ, העט־ווייט פון שטאָדט אַרויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביי׳ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אַנגעבויגען, קוקען־אַריין אין וואַסער אַריין; דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאַבעס קוואַקען, גראַגערען און פערגראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטעל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אַזאַ פּאָר־פאָלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען באמת אָדם מיט חוה׳ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאָס אַנדערע מששת ימי־בראשית: ער אַ תויכער, אַ געזונדער, אַ ברייט־ביי־ניגער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָלטענעוואַטער באָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — אַ הויכע, אַ געזונדע, אַ פעטע אידינע מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט אַ קעסטעלדיגער פּעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואָס ס׳האָבען זיך אַרויסגעזעהען פון דעם אַ פּאָר גרויסע פיס אין מאַנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאַך אויף דער וועלט האָט דאָס פּאָרעל ניט געוואוסט, אַ חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאָר מיט דער באָד: אָדער מע הייצט די באָד, אָדער מע רייניגט די באָד, אָדער מע פעררי‍כט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאַכט, אַז אַלע פייערען ווערען פערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אָדם מיט חוה׳ן איבער אַ טעפּעל קאַרטאָפלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ׳ן אויווען און זומער אין דרויסען ביי דער פּריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אַזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אַזאַ שטענדיגע פערזאָרגטע פּרנסה, ווי אָדם מיט חוה׳ן. אַז קיין ראַטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בענעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די וואנד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!" — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אז א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און ווארטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפען!" און ער פערריכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די וואנד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערט־לען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען נאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־ווענ'ג מיט א ניגון, און דאס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הע־רען פון דער באד ארוים און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־ווייט דארטען. אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינגוועניג אין שטיבעל, וואָס ביי דער באָד, איז נאָך שטאַק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער אַ שנויץ און פּעררייכט דעם „רבינ׳ס“ גרעט, וואָס זי אַליין מאַכט האָט דאָס איהם נעכטען אויסגעוואַשען. פּערלאַטעט וואו ערגיץ אַ ריס און נייהט־צו וואו מע דאַרף אַ קנעפּעל, דער „רבי“ זאָל האָבען וואָס אָנצוטהון, אַז ער וועט אויפשטעהן פון׳ם שלאָף.

פון׳ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפיל שלאָפט, אַז אָט ניט לאַנג האָט ער אָפּגעפּראַוועט חצות און אָקאָרשט, ווי מע זעהט ניט, האַפּט ער זיך אויף, גיסט־אָפּ נעגעל־וואַסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אָן „זאָגען“... — ווייסט זי נישט אַקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! — ציהט־אויס אַ ווייסער האָהן מיט רויטליכע פּליגלען, שפּרינגט־אַראָפּ צוליעב דעם טאַקי פון די באַנטענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אַז ער האָט דאָ געטהאָן עמיצען מי יודע וואָס פאַר אַ טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

— אַ קיש אין דער ערד אַריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָפּ מיט ווערטער. — קיש־קיש צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואַרט־וואַרט, וועסט זיך נאָך אַביסעל ביי מיר אונטערהאָדעווען, וועל איך דיך אַוועקטראָגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין אַ קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם עזות־פּנים, זענען אָבער אַרויסגעוואָרפען: דער „רבי“ איז שוין

במילא אויפגעשטאַנען, שוין לאַנג אָפּגעגאָסען נעגעל־וואַסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאָגט" שוין... וואָס ער זאָגט — ווייסט נישט חוה אקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אברים! און זי טראָגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ אַ טעפּעל ציקאָריע, הייסע און געשמאַקע, און סע זעצט אַ פּאַרע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאַפּיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האָט אַ גוט עלטער.

די המצאה, אַז דער אַלטער רב רב יוזיפיל זאָל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל׳שער באָד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואָס נאָר אין כתרילעווקע קאָן מען פאַלען אויף אַזאַ גלייכער זאַך. בערקע דער בערער, אָדער אדם הראשון, וואָס האָט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעראַרפּט על־פּי כתב בעהייצען מיט׳ן האָלץ פון דער באָד אויף דעם בית־המדרש, להבדיל, האָט סאַי ווי סאַי געלאָזט פּרווירען די בעלי־בתים אַ גאַנץ ווינטער, געפונען אַלע מאָל איין אַנדער תירוץ: דער פּראָסט איז צו גרויס, דאָס האָלץ איז נאַס, אַ טומאַן אין דרויסען, וכדומה אַזעלכע פּזמונות, וואָס ניט גע־שטויגען, ניט געפלויגען — לאָז ער האָטש אויסהאַלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאָס בית־המדרש! און וואָס דאַרף, משטיינס געזאָגט, איין אַלטער איד, און אַ רב, ובפרט נאָך אַזאַ איד, און אַזאַ רב, ווי רב יוזיפיל, וואָס אפילו אין די גוטע יאָהרען איז ביי איהם אַלסדינג געווען גוט? די רביצין אַליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאַן, אויף רב יוזיפלען, אַז ס׳איז ביי איהם אַלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאָר ער עסט. אַזאַ מין מפונק איז דאָס

געוועז. הײנט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! אײן זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זײן בײ זײ אביסעל ענגליך. איז דאָ אײן עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פײן שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא אײן שטוב, שטעהען אונטער אײן דאַך. נאָך אַ מעלה האָט די באָד, וואס ווינטער איז דאָרטען ווארעם, טאַקי ווי אין אַ גן-עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַ מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה אַ חסרון. ס'איז אַזוי הײס. אַז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאַר היץ. איז אָבער פאַרהאַן אײן אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, בײ'ם ברעג טײך, איז דאָך טאַקי אַ גן-עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואס איבער די זשאַבעס איז דאָ, בײ'ם ברעג טײך, אוג-מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב בײ זײ איז דען ניטאָ קײן זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיעל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפּרינגען גלײך אין פּנים ארײן אָדער פון בעט, אָדער פון דער דײזשע, אָדער גאָר פון אויוועז אַרוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בע-זעצט אין גן-עדן, דאָס הײסט אין באָד, און האָבען אַכטונג גע-געבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זײן גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צײט, דאָס עסען צו דער צײט און דאָס טרינקען צו דער צײט. און מיט דער צײט זענען זײ צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אַזוי ווי עפּיס אײן אײ-גענעם.

גערופען האָט זײ דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך", און זײ איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, ווארום זײ האָבען אויף זײער גאַנצען לעבען ביז אהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה, וויפיעל זײ האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פון'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל נים געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט הארצקלאַפעניש פלעגט דאָס דאַזיגע פּאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האָר־כען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאַזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּיס אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּיס אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פּאַסמעס און צו יענע קליינע שטער־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאַנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

נאָט ווייסט, אויב ס'איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געווען אַזוי גוט, ווי אונזער פּאָרעל אדם מיט חוה'ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאַט אַזאַ גליקליך עלטער, ווי דאָ, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאַט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון בתרילעווקע

קאפיטעל יג.

כמעט דאס ערשטע מאל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האבען געשווארען, אז קיין אייבינגע זאך זאל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג נוט — דאס טאר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פארהאן א שטן מקטרג, וואס מישט זיך אריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אכטונג, מיר זאלען חלילה נישט פערגעסען אן גאט... דער דאזיגער שטן האט זיך אריינגעמישט אויך אהער, אין דעם גן־עדן, וואס מיר האבען אויבען בעשריבען. און האט שיער־שיער ניט ארויסגעטריבען פון דאנען אדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאך דעם אלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאכט דאס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאס גליק אויף אייביג.

דאס איז געווען דעמאלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מארק, געוואלט קויפען פישלעך — איז ניט געווען, גע־וואלט קויפען קארטאפלים — איז ניט געווען, א בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פריי־תער האט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו־פריה ארויסגעגאנגען אין מארק? האט זי א ביסעל צוגעווארט. דערזעהן, אז ס'איז שוין גרויסער טאג, און אין מארק — איהר זאלט זאגען א משוגענער הונד! ווער־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פאקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אריין. וואס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אהיים און איבערגעגעבען דאס אדם הראשונ'ען, און ביז אדם הראשון האט דאס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האלבע שטאדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האט רב יוזיפיל גאר ניט געוואלט גלויבן, אז ס'זאל זיין אמת: זיי לויפן? וואס הייסט, זיי לויפן? נאכדעם האט ער גענומען דאס יאמשאווע שטעקל מיט דער אויסגעבוי־גענער בלעכענער גאלקע, וואס איז שוין אלט אפשר אזוי פיל, וויפיל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאט אריין, און האט נאך געפונען עטליכע אידן קלויבן זיך אין וועג אריין, האט ער זיי אפגעשטעלט, און מיט א זיס שמייכל האט ער גענומען זיי שטראפן, זאגן מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידן האבן איהם אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאגט מיט א ביטער שמייכל:

— יא, איהר זענט זעהר גערעכט, נאר פון דעסטוועגן, רבי, זעצט זיך און פאהרט אויך מיט אונז! פאלגט אונז, רבי, פאהרט מיט אונז, און וואס גיכער!

— פאהרען? וואוהין? צו וואס? צוליעב וועמען?

אבער אלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט ארויסגעווארפען, ווארום די עטליכע איבערגעבליבענע אידן זענען שוין אויך געווען לאנג פון יענער זייט שטאט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באד אריין, האט ער געטראפען אדם מיט חוה'ן שטארק פערזארגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אן צו זיי:

— וואס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פארצארענט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט, וואס עס טהוט זיך? דא איז נאר וואס געווען האפקע?

— וואסער האפקע?

— האפקע די ערלית'טע, די וואס פארלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אן אזעלכע מורא'דיגע זאכען, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר!

און אדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, חאפען איינס פאר דאס אנדערע, די אלע מורא'דיגע זאכען, וואס האפקע דערצעהלט זיך אן וואס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפיל דער רב זיצט אָנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פון אַלע זייטען, לענט־אַוועק נעבען זיך דאָס אַלטע יאַמשאַווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס הימעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַז ז'אָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערטח קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סען, אַז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געווען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי חאַפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט. נאָר פערריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנגעטהאָן אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאַמשאַווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה, אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אַנו, לאָז, אשטייגער, עמיצער פּרובען צוטרעטען אָהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהינקייט, אַז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אַז נישקשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אָנצושפּאַרען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאהרען זיך מיט גארניט—און א סוף.

געשגיטען האט זיך דער עולם אויף דעם טראקט, וואס געהט קיין מאזעפעווקע, אין דער סביבה פון יעהופעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אפצושטעלען זיך איז געווען קאזאדאיעווקע, אויך א אידישע שטאדט, וואס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואס דער נאמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאזאדא־יעווקער ציעגען מעלקען זיך גאר אנדערש און זענען אפגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאס הייסט דערמיט, וואס זיי האבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן ארט פון הערנער איז ביי זיי עפיס א מאדנע צאצקע פון פארענט, א מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאחעניסטע, געלאסען הייסט דאס און נאריש, א סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. א קאזאדאיעווקער ציעג קאגט איהר בעגעגענען אין מיטען גאס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאגען איהר: קאז־קאז־קאז! — שטעלט זי זיך אנידער, צענעמט די פיסלעך, חאטש נעמט מעלקט זי אויס...

אויף די אידען, להבדיל, זענען דארטען גאר נישט די אידען, וואס אין כתרילעווקע. דאס הייסט, די אידען זענען דארטען די זעלביגע אידען, וואס דא, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאגענס, און אפילו די זעלביגע ארעמע לייט, וואס יענע. דער גאנצער חלוק איז נאר אינ'ם „ברוך־שאמר", דאס הייסט, וואס די כתרילעווקער אידען זאגען אינ'ם דאווגען פריהער „הודו" און נאכדעם „ברוך־שאמר", און די קאזאדאיעווקער אידען זאגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאמר" און ערשט נאכדעם „הודו". דאכט זיך, וואס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאט. ניין, זאגט דאס ניט! אין אמאליגע גוטע יאהרען, אז די כתרי־לעווקער און קאזאדאיעווקער אידען האבען געהאט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אפגעגאנגען, ווי מע זאגט, גאר קאפּוועהטיג, האט זיך פאר דעם „ברוך־שאמר“ מיט דעם „הודו“ גענאסען בלוט. עס האט זיך וויפיעל מאל געמאכט, אז א קאזאראיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אריין דאוונען, און דער חזן האט זיך אוועקגעשטעלט צום עמוד, אנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאקעלט און א זאג געטהאן מיט א ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האט זיך דער קאזאראיעווקער צעלאזט אויף דער הויכער אקטאווע:

— ברוך שאמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתרילעווקער איז געקומען קיין קאזא־ראיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האט זיך פער'דבקה'ט, נאר־וואס פערמאכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאק און אנגעהויבען דעם „ברוך־שאמר והיה העולם“, האט זיך דער כתרי־לעווקער צעלאזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—חיו!

דער „הודו“ אליין איז פאר די קאזאראיעווקער ניט געווען אזוי פריקרע נאך, ווי דער „עלילותיו“, וואס דער כתרילעווקער האט אויסגעצויגען אפשר אויף אנדערהאלבען קלאפטער. ממה נפשך, ווילסט זאגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו“? — שטעל זיך אוועק און זאג דיר דארטען אפ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו“. צו וועלכע גוטע יאהר נוצט דאס דיר, אז' דו זאלסט אזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו“? מהוסט דו דאך עס, אפנים, אויף צרלהכעים? איז ווי באלד דו ביזט אזא צרלהכעים'ניק, קומט דיר פעטש! און מע האט איהם דעמאלט אריינגעלענט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האט זיך אנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאזאראיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאנגע־לאנגע יאהרען. אנגעהויבען האט זיך

עס מיט פעטש און אויסגעלאַזט מיט מסירות און מיט יאַבעדעס און מיט גראַבעניש און מיט בענגראַבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דערמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינגעמישט אין זייערע משפטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פוסטע גענג, זיי נעגעבען א שענעם נאָמען „פאַנאַטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאר גליקליכע יאהרען זענען שוין לאַנג אַוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אָלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאמר"; נאר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאַזאַראַיעווקער איז פערבליבען א שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט נעבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... נעה, אשטייגער, נעב צו פערשטעהן דעם שכל, פאר וואָס, למשל, אז א קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אז סע דערזעהט א אידען, מוז דאָס חאַפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אַנהויבען טרייסלען דאָס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א ליעדעל: „זשיד זשיד! האלאמיר! זאהוביוו משערעוויק! א יא שאוו! טאי נאשאוו! טאי פידניאוו! טאי פישאָוו!" אָדער פערקעהרט, געהט זייט א חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אשטייגער, וואָס ביי א כתרילעווקער אידען, וויבאלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אַזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „נעב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי"ש, נאר ניט מלא, מיט א שטיקעל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט נאר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאַר נעב אכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּיס ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווסער און קאַזאַראַיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אינ'ם מענשענ'ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס'איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום־כפור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויף די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שען שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אָוועקגעפלויגען, ווי מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך — אויס שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די רעמבבענע", און וואָס האָט איבער'ן מאַנאָפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס'איז צווישען די צוויי פאַרגעקומען אַזאַ מין געשפרעך:

כתרילעווקע: וואוהין פאָהרען דאָס, אַשטייגער, אידען?

קאָזאָדאָיעווקע: וואוהין פאָהרט איהר?

כתרילעווקע: מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי. איטליכער מכח זיין עסק, פּאַ דיעלו הייסט עס...

קאָזאָדאָיעווקע: אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כתרילעווקע: וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

קאָזאָדאָיעווקע: מיר זענען עפּיס אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואנען־זשע ווייסט איהר, אז מיר — ניט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : אט אזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : און מיר צו אייך.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וואס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאס אייגענע, וואס איהר ביי אונז.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : הערסט! וואס זשע דארפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אפנים, מיר זאלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : ווערטלעך אויף א זייט! איהר זאגט אונז בעסער דעם שכל: וואס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אט־דא, אז די צוויי שטעדט האבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראכט איינס דאס אנדערע און אנגעקוקט זיך אקוראט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האבען זיי ארויסגעזעהען, וואס פאר א פנים זיי האבען...

— געזעהען אביסעל? זיך צעלאזט! מע לויפט! וואס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? א לויפעניש אויף זיי!

און מע האט אנגעהויבען ווישען די אויגען, ווייגען און קרעכצען:

— אז אך און אז וועה איז צו אונז אלעמען, אויף וואס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האט זיך צערעדט, אנגערעדט ווי די פויקען, זיך אויסגערעדט דאס הארץ... און נאכדעם האט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט און צעקושט זיך גאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבן זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבן זיך גע'גט און צוריק גענומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערן געלעכטער: „יהי רצון“... און מע האָט אַ וואונק געטאָן צו די ערלים, זיי זאָלן מוחל זיין! פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאַזאַראַיעווקע קיין קאַזאַראַיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע'גנב'עט צו זיך אַהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ן, איבעררעדן, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלן אויך וועגן דעם וויסן, האָבן מיר זיך מטריח געווען בעשרייבן די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעגעבן זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבן נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

געשריבען אין יאהר 1902

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, װי ביי איין אכס, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט געדרייכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספּראָפּריאַציעס. — אַט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פאַרלאָפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראָפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעווקער — איז א קליין שטעדטעל און איין אָרעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטאָ. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטאָ ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטאָ וואס צו גנבה'נען. און אהן אַלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יאָ א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פאַרדרעהען און אפּדרעהען יענעם דעם קאָפּ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאַפּען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאָכדעם באַדאַרפען פיהרען מיט א געלער לאַטקע אויף דער פּלייצע — דאס פּאַסט פאר איוואַן זלאָדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראָפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קאַרבען אין איין קלאַפּ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשׂת, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפּור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאווענען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאווענען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטארט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז סע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

KORPORATSIOON

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפ, בעטראכט דעם עולם, וואס פאר איין איינדרוק עס האט געמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי'ם שמש א שטענדער. אנגעבויגען זיך איי־בער'ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטעל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאווענען. האט ער געדאווענט און געדאווענט, די גאנצע צייט געשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפגעטראטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, ווען מע האט באדארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ'ן לעצטען בלאז, אז ס'איז גע־קומען צום וואכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האט זיך אנגע־הויבען ציקלען: „המערי־י־י־ב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אפ מיט וואסער, מע מינטערט איהם אפ — ער חלש'ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך דער ליטוואק הייסט דאס, אכצעהנהונדערט קארבען, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבערצולאזען אויף דער אכסניה — א ווער־טעלע אויסצורעדען אכצעהנהונדערט קארבען! וועמען פאר־טרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפיס אויך נישט קיין פלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פארשטעהט איהר שוין, פאר וואס ער איז נישט אפגעטרא־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע׳לקח׳ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס׳איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס׳איז נישט זיינס, ער איז נאר א משולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און ארייג־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס׳איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס׳איז אונז געווען א בזיון פאר׳ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ׳ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשלים די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בע־פעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענס א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת׳ער איין עהרליכער איד, א כשר׳ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ׳ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס׳איז א מיאוס׳ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה׳ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאר־טעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאָג, ווי יום־כפור, און אפשר נאָך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאָך נישט געהערט געוואָרען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גאָרנישט, אז ס'קאָן געמאָהלט זיין אזא זאך, סע קאָן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאָך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געווען גרויס, טאָמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געוואָרען, באַשערט געוועזן עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאָג, באַדאַרפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אז דער אמת מוז אַרויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאָגט ער, באַדאַרפען מיר זיך באַזוכען איינס דאָס אנדערע, באַזוכען, באַטאַפּען, טרייסלען אַלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאָגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאָזען קיינעם נישט. נאָט, אידען, טרייסעלט מיך!

אזוי האָט זיך אָפּגעזאָגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האָט זיך דער ערשטער צעגאָרטעלט די קאַפּאָטע און איבערגעקעהרט אַלע קעשענעס זאָויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האָבען אַלע בעלי־בתים זיך צעגאָרטעלט און אויסגעקעהרט די קעשענעס, און מע האָט גענומען באַזוכען און באַטאַפּען און טרייסלען איינס דאָס אנדערע, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געוואָרען אַלערליי געשטאַלטען און האָט אָנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס'איז א מאַניפאַרגע פון א ליטוואַק, מע האָט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאַכטע זאך?...

האָט דער עולם אָנגעהויבען ליאַרעמען נאָך שטאַרקער: סטייטש, בעלי־בתים האָבען זיך געלאָזט באַזוכען, פאַר וואָס זאָל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטאָ קיין מיוחסים! „באַזוכען! באַ־זוכען!“ — האָט געשריגען דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגע־הויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס רעדן? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!“ ווי געפעלט אייך אַזאַ ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אשטייגער, מע האָט איהם עפּיס געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער ראַזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר איי־איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ. זיך באַריהמט, אַז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסווענינג, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורה מיט אַלגעברע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונ־גערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אַביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַר־הערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפיל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פאראהן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאך פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א געראטענער!

אוראי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, האטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באַזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט. קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאווענען נישט א לעק! מע זאל עפים זעהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט זיך גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, האטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויך ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך ווערטה, מע זאל דיך ווייס איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

בלוט, אַלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאָזען זיך באַזוכען, ווילסט דו זיין אַ יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אָדער זיי זיך מודה און געב־אָפּ דאָס געלט, אָדער ווייז די קעשענעס ! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין עדה אידען? מע וועט דאָך דיר דאָ איך ווייס אַליין נישט וואָס !

קיצור־הדבר, דער עולם האָט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האָט איהם אַנידערגעלעגט מיט געוואַלד און מע האָט איהם גענומען באַזוכען און באַטאַפּען, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אַנו, טרעפט וואָס? אָפּ־געגריזעטעביינער פון אַ פּערמעל עוף און אַ פּאָר טוץ נאָך גאָר פרישע קערלעך פון נאָר־וואָס אויפגעגעסענע פלוימען ! איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאָזיגען אוצר?... איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ פנים ער האָט געהאַט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאַך?... אונזער רב יוזיפיל האָט זיך פאַר בזיון אָפּגעקעהרט אין אַ זייט, נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אַז דער עולם איז נאָכדעם געגאַנגען פון בית־המדרש אהיים אָפּפּאַסטען זיך, האָט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער ! נאָר איין רב יוזיפיל איז געגאַנגען איינער אַליין, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרזאָרגט און פאַרצאָרענט, נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואָלט דאָס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אַליין...

דער איד האָט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, ווארום ער האָט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאָס געלט? — האָבען מיר איהם אַ פרעג גע־געבען אַלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונז דער איד תמ'עוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

— וואס הייסט וואסער געלט? די אכצעהנהונדערט...

— א־א־א? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט? פארפאלען.

— פארפאלען?

— פאר — פא — לען!!!

די גאָלדשפּינערס

געשריבען אין יאָהר 1909

די גאָלדשפּינערס

א קורצער אריינפאהר.

די „גאָלדשפּינערס“ — פרעגט זיי עפּיס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזאַ נאָמען גע־געבען אין כתרילעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פער־שטעהט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האנד, יעדען מיט אַ בעזונדער טאַלאַנט. און מענ־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטע־לען אַפילו אויף אַ מינוט און געהען אַריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז אַ איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

ניט מחמת דער גאַנג איז ביי איהם אַזאַ גיכער, נאָר ווייל דער שפּאַן איז אַ ברייטער. אַט, דאַכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאַס. איהר טהוט זיך אַ ריהר — אהאַ, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאָזיגע פיס — דאָס איז נפתלי׳ס קאַפּיטאַל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז אַ איד אַ מעקלער.

קומט צו פאָהרען אַ פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאָל אין אַ יובל, דערשמעקט נפתלי, אַז אַ פּריץ איז געקומען, טהוען איהם אַ טראָג די פיס אויף דער אַכסניא: „אדוני פּריץ, וואָס איז דיין באַגעהר?“ — און וואָס דער פּריץ זאָל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: אַ שניידער, אַ שוסטער, אַ שמיעד, אַ דיענסט, אַ פערד, אַ טאַראַנטאַס, אַ צירולניק, אַ פעלדשער, אַ מכשף, אַ שוואַרץ־יאָהר. קיין „ניין“ איז גאָר נישטאָ ביי איהם. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס נפתלי איז ניט איינער אויפ׳ן יריד. פאַרהאַן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאָך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אַזוי פיעל מעקלערס, און יערענפאַלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואָס פאַר גאָלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פיס מאַכט און ווי שען ער וואָלט אויסגעזעהן, ווען גאָט־ברוך־הוא זאָל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאָלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פריילּיכען, לעבעדיגען יום־טוב פּורים. אין דעם דאָזיגען ליעבען, טייערען, פריילּיכען, לעבעדיגען יום־טוב האָט זיך ארויסבעוויזען נפתלי׳ס טאַלאַנט מיט זיין גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ. נפתלי איז אַ געבאָרענער אַרטיסט, און פּורים־שפּיעל איז ווי אָנגעמאָסטען פאַר זיינע לאַנגע פיס.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאָמיש, וואָס קעהר זיך אָן פּורים־שפּיעל צו פיס? האָט קיין פּאַראיבעל נישט, עס קעהר זיך אָן זעהר שטאַרק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי אַ ממוכן, אַ מין הויפמייסטער ביי׳ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט׳ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

דער וועט פערשטעהן, אַז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר אַ וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאַן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאַנ־צע שפּיעל. דאַרף מען אַריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג אחשורוש אַ נאַקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. — איז ממוכן. דאַרף זיך דער קעניג האַלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאַקעטע. — איז ממוכן. דאַרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דאָ, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן אַרבּייט מיט די פיס. אַט האָט איהר אייך אַ ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עס קומען אַריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן בריימען „גוט יום־טוב". נאַטירליך, בלייבען אַלע אַקטיאָרען שטעהן האַרט ביי די װענד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרויס מיט די לאַנגע פיס, מיט אַ שווערד אין דער האַנד און מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, אַ שפּאַן אַהער, אַ שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראַמען, ווי פון אַ ראָזשעק (בסוד דאַרף מען אייך אויסזאָגען, אַז די אַלע גראַמען, וואָס איהר בעגעגענט אָט דאָ, געהערען טאַקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
בּין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פאַר די געסט טון טאַן פאַרגייגון
אַ נאַקעטע, אַ באָרוויסע, ווי בּיי'ם זיידע'ן
אדם הראשון אין גן־עדן.
אַריין, אַריין, אַריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערל פּאַנ־פּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויך מיט גראַמען. און אויף

נפתלי'ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע הארינטעס פון שושן.
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמועסן.
הערט, ווי מיין געמאהל
ווידערשפעניגט אין דער תורה,
געגוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא...״

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאן מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט גראמען זיין אייגענע ארבייט:

„וואס זאגט איהר אויף דער הולטייקע? נעפעלט אייך א שפראך?
וואס האב איך דא מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת...״

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטע־
כען אדער הענגען,
אבי מע זאל נאר אהער דאס ביסעל משקה ברענגען.
וואס האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן וויסען טאג אריין!״

דאַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:
„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־ארויס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), איין אַפּגעריסענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס, פערנויגט זיך פאַר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאַיעסטעט איז איין אַלמן געבליבון,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבון,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאַר איהם אַ כלה —
אַזאַ יאָהר מעג שוין זיין אויף אונז אַלע:
אַ מויד, ווי אַ צימעס, גרין אַזוי ווי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראָבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פריינד און ניט קיין קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן ווייטער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאַן פאַר'ן קעניג אַ קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אַוועקשטעלען.
און דו, מאַנדריש, פאַר דיין שדכנות,

וועסטו באַקומען אַ המן-טאַש מיט מאָהן שלח-מנות...
אַריין, אַריין, אַריין,
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דאַ הויבט זיך אָן דער רעכטער קנאַק: נפתלי'ס פיס זענען שטאַרקער פון אייזען, אַז זיי טראָגען איבער אַזאַ פּורים'דיג שטיקעל אַרבייט. דערפאַר אָבער לעקט ער אָפּ אַ פעטע ביינדעל, וואָרום ער איז דאָך, קאָן מען זאָגען, דער רעזשיסער פון דער טרופּע, דער בעל-הבית, דער מחבר און דער קאַסירער.

— ער שפּינט גאָלד, שטיקער גאָלד, אַט דער איד, אַז עס קומט פּורים!

אַזוי זאָגען אויף איהם די כתרילעווקער אידען, וואָס זענען איהם פּשוט מקנא, ניט אַזוי אויף זיין טאַלאַנט, ווי אויף זיין פּרנסה.

ב.

די גאָלדשפּינערין: ריוועלע די זיסע.

כתרילעווקע זאָל אַלע טאָג נוצען צוקערלעקאַך, פּלאָדענס און פּלעדלעך, אַזוי ווי מע נוצט דאָט דאַרטען פּורים צו שלח-מנות, וואָלט נפתלי מיט די פיס פערשפּאָרען זיין אַ גאַנץ יאָהר אַ מעקלער און פּורים אַ קאָמעדיאַנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואָלט איהם אויפהאַלטען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט כבוד. וואָרום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פיס, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור אַ ווייבעלע אַ קליינינטשקע, אַ דאַרינקע, אַ טרוקענע, אַ פערזועהעניש, און אָקעגען איהר מאַן נפתלי זעהט זי אויס, ווי אַ פערטעל עוף. אַ קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאָגען, אַז דאָס ווייבעלע פערזאָרגט אַ גאַנצע שטאָדט מיט צוקער-געבעקס, אַז עס קומט פּורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אַנדערען שלח-מנות? מאַהלט אייך, ס'איז פאַרהאַן נאָך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פּערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אָבער פּערמאָגט אַזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאָכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאָהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ, דורך אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער אַ לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָרטען אַזוי פּיעל, וויפּיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען אַ שפּאַס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־אַרויס. וואָס זשע טהוט אַזאַ לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף אַ טשיקאַוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבענדערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם אַ רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער ביינעלעגט אַ בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שיקעכטס, וואָס ער שיקט איהם“, וואָרום אין כתרילעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן“ נישט צו געפינען. ווי איבערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אַז ער בעקומט פון זיין רייכען קרוב אַ דאַנק־בריעף מיט אַ בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אַז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב אַ זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ אַ גאַנצער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אָט אַזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

נ.

ש נ י ט־צ י י ט.

ריוועלע זאָל אָבער דאַרפֿען אַרויסקוקען אויפ'ן יעהופּעצער נגיד אַליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פּדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פֿאַר פּורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אַליין באַקען, אַליין פּערקויפֿען, אַליין פּערפּאַקען און אַליין רעכע־נען זיך מיט אַלע בעלי־בית'טעס — צו די חשבונות אַליין דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער!

אָט האָט איהר אייך אַ מוסטער, ווי אַזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט אַ נגיד'ס אַ ווייב, וואָס טראָגט פּערעלעך אין דער וואָכען און הייסט שרה־פּערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פּערעל, אַזוי גרויס, ווי פּאַר אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען. זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אַליין צו זיעבען, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פערציג; הייגט צוויי פּלעדלעך גרויסע אָהן פּאַרפּעלעך און דריי פּלעדלעך קליינע מיט פּאַרפּעלעך, וועל איך אייך רעכענען פּאַר די פּלעדלעך אַרום און אַרום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמיר ביידע אַזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געווען אַ קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אַפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאַיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פער־ציג איז צוויי־און־אַכציג, און אַ קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערב־לעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, געהט אַראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובעל מיט נייענציג?

— אַ גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכצינ? וואו האָ־בען זיך גענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אַזוי צעשרייט זיך שרה־פּערל, אוןביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פונ׳ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ׳ן טעלער; אַ האַלב טוץ לעקאַכלער מיט ראַ־זינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואַכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. ווייבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי׳ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט׳ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ׳ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז ווייבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, תיינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקוי־פען דיין סחורה הורט! לאחרים פאַרקויפט מען, איינציגווייז!

למשל: וואס האט איהר גענומען? א לעקאכעל? ניט אהער זעכס גראשען! נאך א לעקאכעל? נאך זעכס גראשען! א פלעדעל? לעגט־אנידער פיער־און־צוואנציג גראשען! נאך א פלעדעל? נאך פיער־און־צוואנציג גראשען!

שרה־פערעל דער נגידית שטעהט אפילו ניט אן די מעשה. מע זאל זיך מיט איהר רעכענען אט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאר זי האט קיין אנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אז ניט ביי ריוועלען? קומט פורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האט זיך זיין צייט. און אז מע דארף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאנצע שטאדט מקנא:

— גאלדענע הענד... שיט־אן גאלד...ביידע שיטען זיי אן זעק מיט גאלד, אז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאלדשפינער: נח שניצלער.

וועמען גאט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פיס צום טאנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטע־רען זוהן, האט די נאטור געבענשט מיט א טאלאנט צום שניצען.

נאך אז נח איז געוועז א קינד, איז ער ארומגעגאנגען א צע־קיילטער, א צעביילטער פונ'ם פאטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאלקעס: „א יונגעלע זאל דיר האבען א טבע טאג ווי נאכט ארומגעהן און שניידען און בראקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי ארויסצושלאגען פונ'ם קינד דאס משוגעת פון „שניצלען". האט מען איהם אפּגעגעבען אין חדר אריין און אנגעזאגט דעם רבין הונדערט מאל, ער זאל איהם איבערברעכען די הענט, טאמער וועט מען איהם זעהן האלטען א מעסערעל! זאל ער בעסער זעהן וואס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האט אבער נישט גע־

האַלפּען גאָרנישט: נאָך איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה׳שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור׳על אין די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערווייל מעגען איהם אָפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נאָך בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען, פונ׳ם רב און פונ׳ם שמש און פונ׳ם בעדער — ווער עס האָט גע־האָט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט, וויפיעל ס׳איז אין איהם אריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינווענניג בירושה פונ׳ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פּורים. האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ׳ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נאָך האָט דעם גראַגער מיט׳ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאָ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראַגערס מיט

אלע המן־קלאפּערס פון דער גאנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אוועק'לקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליכטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרוים מיט זיי אויפ'ן מאַרק פּערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו אַיהם געווענדעט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אַנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פּאַרציע פעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זוהן אויספאָרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דעמאָלט דער פאָטער ערשט מקיים פּסק געווען, איהם אַנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד“ און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אוועקגעזעצט אַרבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חרושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פּאַרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ גראָגער אין גלייכען געלד, אָדער אַ המן־קלאַפּער, אָדער אַ קאַלאַקאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אָנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפערקויפט עד לפּק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע ווערטער:

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראָגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרילעווקע מיט אַ זיפץ. — נישט גענוג, ער פּאַרדיענט פון איין זייט און זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרי־לעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פאַר איין אכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פאַרסמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פּעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, תּאַמש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אָדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגע־דעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות, וואָס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדע־רער, בייטען זיך מיט די פּורים׳דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אַנגעגרייט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט אַ מלכות־ברויטעל, מיט אַ צוקערלעקאַכעל און מיט צוויי מאַנדעל־ביינע־לעך — שיק איך איהר אָפּ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־ביינעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט אַ קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט אַ מאַהינ־דעל — שיק איך איהר אָפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אזוי קאָמבינירען די כתרילעווקער דאַמעס די שלח־מנות׳ען קונציג און מיט אַ רעכענונג, ס׳זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דאָ זעהר אַ סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות׳ען. דורך אייגענע דיענסטען אָדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אַנקומען צו פרעמדע. דע־מאָלט ווערד אַ יקרות אויף אָרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פּיס און ווילען פערדיענען אויף פּסח.

גליקליך זענען יענע פאָטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פאַרהאַן אַ סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די גאָלדשפּינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי׳ן, איז זעלטען צו געפינען אַפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאַן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; פרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייד, ווענען מאַכען זיי קאַלי? ווינטער ליגען זיי אונטער׳ן אויווען נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ׳ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך“, אָדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז“, אָדער אין „וויפיעל

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אָדער מע „לאָזט אַ רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אַזאַ שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאַס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעכענצים, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— אַ, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראָווצעס! זיצען אין געהאַקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פּיהלט חברה קליין־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּיס אַ ווערטה, און אַ גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. אַ כתרילעווקער מאַדאַם. אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט אַ קינד, אַ יונגעל אָדער אַ מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלער, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געקעקטע בעקענס, שאַלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בע־געגענען זיך אָפּטמאָל איינס מיט'ן אַנדערען אין דער בלאָטע. נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אפילו אויף אַ מי־נוט, אַ קוק טהון איינס דאָס אַנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס אַ זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאַנצען פער־שטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פּיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּיס געמאַכט?

— נאָך אַ מין! און דו?

— איך האָב שוין אַ קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט אַ גילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא. אַז מעהר ווי דו.

— וויש אָפּ די נאָז!

— ברעך דעם קאָפּ!

און מע צעגעהט זיך, דער אהער, דער אהין.

די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּורים־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען פערגעניגען פון נפתלי מיט די פּיס און פון זיינע פּורים־שפּיעלע, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאָך אַלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויף ביי דער שטאָדט די גראָשענס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאַטאָוועס:

— יונגעלע, קום נאָר אהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?

— נפתלי'ס.

— האָסט חאָטש אָנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּיס ווינציגער?

— חי־חי.

— זאָג, שעם זיך נישט.

— חי־חי.

— אָט אזוי, ווי איהר קוקט דאָס אן מיט'ן געלעכטערעל „חי־חי", וועט דאָס ברענגען אהיים א פולע קעשענע מיט גאָלד!.. א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פּורים־דיגער סעודה. א סך טראַכטען מכח לעגען זיך שלאָפען. און נאָך מעהר שלאָפען שוין און חראָפּען גאַנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה. וואָס מע האָט געגנומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט נע'פּטר'ט א שונא — המנ'ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען געפלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פריילין.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיער, פּיהלען נישט די פיס אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פון׳ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פון זיינע פורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס׳זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפיעל מע לערענט איהם, אַט דעם ושתי׳ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פאַנפּע: „פינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויעגער׳ס טאַטען אַריין? נאָר געה רעד מיט אַ פאַנפּעוואַטע נאַני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונח׳טעס, וואָס דינגען זיך ביז׳ן ביין. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר גע־וואָלט אוועק׳גנב׳ענען אַ פלעדעל.

— מאַהל דיר, נישט ביי מיר גנב׳עט מען. „וויפיעל פלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אָפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פיער". זאָג איך: „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז?" ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר: „ס׳איז דען אויך אַ פלעדעל?" זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אַז ס׳איז אַ האַניגטייגעל". זאָג איך: „נו, און אַ האַניגטייגעל איז אַ הונט?"...

אזוי דערצעהלט ריוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געוועהנליך, אַרום אַ גראַגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס. אַלע האָבען זיך געהאַפּט צו גראַגערס. נאָר גראַגערס, גראַגערס און גראַגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראַ־

גער. קומט־צו אַלע מאָל צו מיר איין אַנדער איד, איך זאָל איהם גע־בען אַ גראַגער. זאָג איך: „איך האָב נישט קיין גראַגערס“. זאָגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראַגערס!“ זאָג איך: „וואו זאָל איך אייך נעמען גראַגערס?“ זאָגט ער: „וואו זענען דיינע גראַגערס?“

— ווערסט אַמאָל אויפהערען צו גראַגערען, צי ניין?

אַזוי זאָגט צו איהם דער פאָטער, און נח לאָזט אַראָפּ די אויגען, בויגט זיך אָן און שנייצט אויס די נאָז אונטער'ן טיש. דאָס געפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראָגען; פאַרהאַן אַזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אַז ס'וועט האַפּען ביז פּסח. דערווייל איז ערשט פּורים, און מען איז אויס־געמיעדט פון'ם טאָג, און מע דאַרף געהן שלאָפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויווען, פאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ווערען אַנשלאָפען מיט'ן זיסען שלאָף פון גליקליכע מענשען, וואָס האָבען געהאַט אַ גוטען, אַ געראָטענעם יריד...

ז

די גאָלדשפּינערס צעהלען דאָס גאָלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאַכט. כתרילעווקע האַלט שוין לאַנג אין רעכטען שלאָף נאָך דער גרויסער פּורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאָר צוויי פאַרשוינען אין דער גאַנצער שטאָדט זענען נאָך וואַכעדיג און טראַכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאָפען. דאָס זענען די גאָלדשפּינערס, נפתלי מיט די פּיס און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האָבען זיי צוגעשלאָסען די טיר, פערהאַנגען די פענסטער און האָבען זיך גענומען צו דער קאַסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאָס ביטעל מזומנ'ס, וואָס די גרויסע גאָלדשפּינערס מיט די קליינע גאָלדשפּינערלעך האָבען

אריינגעבראכט אין דעם ראזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אדער ער האָט א טעות אין חשבון, אדער זי האָט א טעות. זיי ברענען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל א אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריעגען זיך. איצט דאַרף מען מאכען א רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכוואַרג פאר זיך און קאָ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פסח? היינט שמאַלץ? א דרייזשקעלע באָרשט? א זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פרע־פערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכוואַרג פאר זיי, סיי אויף קאָפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט א דרייזשקעלע באָרשט, מיט א זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פסח...

און ביי זיי ביידען צעפלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אזא שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט. טאָמער האָט איינער אַ גוטען טאָג, איין טאָג אַ גוטען!

— פאַרברענט זאָל ווערען אַט דאָס כתרילעווקע! אַ שטאָדט פון נישט-פאַרגינערס!

אַזוי זאָגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אָן דער שטאָדט׳ס קריוודע:

— אָרעמע-לייט, משטיינס געזאָגט...

— אָרעמע-לייט, זאָגט זי? אַלץ הייסט ביי איהר אָרעמע-לייט, הע־הע! כתריליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דאָ געדאַכט! — זאָגט ריוועלע מיט שרעק. זי האָט פּשוט מורא פאַר אַ גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואַנען, אַ ווייט קרעהען פון אַ בעקאַנטען האָהן, איין אַלטער הון מיט איין אויסגעזונגענער כלי. אָנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה׳דיג, מיט׳ן ברען און מיט׳ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אויס מחילה שוואַכליך, אויף דער נידעריגסטער אָקטאַווע, און עפּיס ווי מיט אַ ווייעדעראַנאַנד:

— קו! — קאָ! — רי! — קאָו! — או?

עס קומט אויס גלייך, ווי ער וואָלט זיך אַליין פרעגען אַ קשיא:

— אַלטער נאַר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל = אייזיק

דערצעהלט וואינדירים פון אַמעריקאַ

געשריבען אין יאָהר 1915

בערעל־אײזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף"... „אמעריקאנער בלא־פערס"...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינע חיות — זײ הויבען ניט אן צו װיסען װאס זײ זאגען. אמעריקא מעג הײצען די פעטשערעס אין כתרילעװקע, און אונזער בערעל־אײזיק װעט פערשטעקען אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאפערס!

איהר קאנט פערשטעהן װער בערעל־אײזיק איז, אז טאמער מאכט זיך בײ אונז אין כתרילעװקע, אײנער האט זיך אביסעל פעררעדט, אױף אײער אמעריקאנער לשון װעט דאס הײסען: ער האקט א טשײניק, שטעלט מען איהם אפ מיט די װערטער: „בערעל־אײזיק האט דיר געלאזט גריסען" — שטױסט ער זיך שױן אן װאס מע מײנט און ער װערד אנשװײגען.

אײן אנעקדאט דערצעהלט מען בײ אונז אין כתרילעװקע פון אײנעם א אידען א חצוף, װאס איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר בערעל־אײזיק'ען. פסח איז דער מנהג בײ די גױים, אז זײ בעגעגענען זיך, זאגען זײ זיך אן אײנס דאס אנדערע א גוטע בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געװארען — „כריסטאס װאָ־סקרעס". דערױף ענטפערט איהם דער צװײטער: „װאַאיסטינו װאסקרעס" — ס'איז אמת, הײסט דאס, ער איז לעבעדיג גע־װארען... טרעפט זיך א מעשה, בעדארף א כריסט זיך בעגעגנע־נען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זײן איהם מיט'ן פסוק

„כריסטאָס וואָסקרעס“... ווערד איהם שלעכט. דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס“ — ווייסט ער, אַז ס׳אַליגען און ס׳איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פאַר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס׳ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל-אַייזיק׳ען“...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אָט דער בערעל-אַייזיק איז אַוועק קיין אַמעריקאַ, אָפּגעוועזען דאָרט חיבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאַר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאַ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס“ הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַרהאַן אַזוי פיעל, אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפענען אַ סטאָרקע — איז אַ סטאָרקע. שטופּען אַ פּושקאַר — איז אַ פּושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פּעדלעריי, אָדער איהר נעהט אַרבייטען אין אַ שאָפּ — אַ פרייע מדינה! איחר קאָנט אייך גע־שוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„חיינט די גרויס פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַרהאַן דאָרט אַ „הייזקע“, רופט מען זי די „וואָלוואָרט“, שפּאַרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאַרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ׳ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעוויימער“. אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ׳ן אויבערשטען עטאַזש, זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ׳ן עלעוויימער, גאַנץ פריה,

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב נעפיהלט — לאזט זיך גאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפיס א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפים ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דריי־ליוואטע. איך דרעה־אוים פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר גע־לאפען, און נאר געחאפט זיך. „אריהאפ" חייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפים אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך אין סטריט, אין מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען. הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר ציינער. ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע וויל זעהן ווער ווער וועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. איינ־

מאָל בין איך נעגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס. געטראָגען מיט זיך אַביסעל סחורה, נעהען אַקעגען מיר צוויי באַיעס. לויפערס. יונגאַטשעס הייסט דאָס, און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פּייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאָסער — איך פּייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און גנעה און לעג אַוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אַראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער אַרויס פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פּייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אָפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אַלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָריגע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אַלסדינג קאַ־פּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!" זאָג איך: „לאָז זיין אַזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן". זאָגט זי: „וואוהין?" איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס וועט איהר דען דערגעהן אמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ הוהן אַ האָהן — אַ מעשה אָהן איין עק! פאָל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אַלרייט", וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אך, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דארט גאר א גאנצער צימעס. עס איז גאר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאנט באגעגענען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו“ מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האט קיין מורא ניט, מע זאל איהם דערפאר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האט דארט ליעב דעם אידען, איז דאך ניט שייך. פיינט האט מען דארט נאר א אידישע בארד און פאות. „וויסקעס“ הייסט דאס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאזען זיי דעם אידען צורוה, נאר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאנג, ביז ער מוז זיי אראפנעמען, אפגאלען. דעריבער זענען דארט דאס רוב אידען אהן בערד און אהן וואנסים. דאס פנים גלאט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין בארד און ניט קיין לשון, סיידען נאכ'ן אימפעט, בעת ער געהט, און נאכ'ן מאכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אלע פישטשעווקעס. היטען־אפ אלע אידישע מנהגים. האבען ליעב אלע אידישע מאכלים, האלטען פון אלע אידישע יום־טובים. פסח איז פסח. מצות באקט מען דארט א גאנץ קיילעכיג יאהר, און אויף חרוסת איז דא א באזונדערע פאבריקע, א „פעקטארי“ הייסט דאס דארטען. טויזענדער און טויזענדער ארבייטער זיצען אין דער פעקטארי און זיי „מאנופעקטשורען“ חרוסת. און אויך פון כרפס און פון מרור מאכען דארטען אידען א לעבען — איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?...“

— יא, בערעל־אייזיק, דאס איז אלסדינג זעהר פיין, וואס דו דערצעהלסט. דו זאג נאר איין זאך, וואס מיר וואלטען וועלען וויסען: מע שטארבט דארטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דארטען אייביג?

„מע שטארבט, פאר וואס זאל מען ניט שטארבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטארב, איז טויזענד אין איין טאג, צעהן טויזענד, און צוואנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאנ־

צע נאסען פאלען דארטען איין! שטערט ווערען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?"

— שא, ווי באלד אזוי, וואס איז מיט זיי דער יחוס? שטאר־בען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטארבען שטארבט מען, נאר ווי אזוי שטארבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטארבען. שטאר־בען שטארבט מען אומעדום אלץ איינס. פונ'ם טוירט שטארבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. ווארום ער געהט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אויס איין ארט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע" הייסט עס דארטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פאר'ן פרייז. נעמט ער די פלונית'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דארט וועלען ליגען אונזערע קינדער"... דער־נאך געהט ער אוועק אין דעם אפיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער וויל. און קלאסען זענען דארטען פארהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, אין דרוי־סען איז א חיות. די מטה איז אויף א שווארצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלעגט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שווארצע פאפאנעס און ווייסע פעדערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שווארצען מיט ווייסע קנעפ, און קארעטעס נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדער פון אלע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו!... פונ'ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קלייניגקייט — טויזענד טאלער? !...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — ווערליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין גאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד אינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און חאפען אפ גאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פּערד און פון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאַפּעט. נאָר צוויי שמשים קומען צו נעהן, די שמשים פון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפּען זיי זיך נעבאַך צופוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אַהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?"